

UiO : **Det juridiske fakultet**

Lovvalgsreglene i ny arvelov

Kandidatnummer: 568

Leveringsfrist: 25.04.2019

Antall ord: 17979

Innholdsfortegnelse

1	INNLEDNING.....	1
1.1	Tema og problemstilling	1
1.2	Rettskildesituasjonen	3
1.2.1	Nasjonale rettskilder	3
1.2.2	Internasjonale rettskilder	4
2	METODEN I DEN INTERNASJONALE PRIVATRETTE	8
2.1	Innledende bemerkninger.....	8
2.2	Ulike metoder i den internasjonale privatretten.....	9
2.3	Den individualiserende metode.....	9
2.4	Den internasjonalprivatrettslige metode	11
2.4.1	Innledende bemerkninger	11
2.4.2	Lokalisering av rett verneting som forutsetning for å kunne ta stilling til lovvalgsspørsmålet	11
2.4.3	Forum- og lovvalgsreglens oppbygging og virkemåte	11
2.4.4	Renvoi.....	12
2.4.5	Hensyn tilknytningsfaktoren bør ivareta	13
2.5	Hvilken metode gjelder i norsk internasjonal privatrett?.....	14
2.6	Lovvalgsreglens virkninger og begrensninger	15
2.6.1	Kollisjonsrettslig virkning	15
2.6.2	Internasjonalt preseptoriske regler og ordre public	16
3	«VANLIG BOSTED» SOM TILKNYTNINGSFAKTOR FOR JURISDIKSJON OG LOVVALG	17
3.1	Rettsstillingen frem til ny arvelov trer i kraft	17
3.1.1	Domsmyndighet/internasjonal skiftekompetanse.....	17
3.1.2	Lovvalg.....	19
3.2	Ny arvelov.....	20
3.2.1	Innledende bemerkninger	20
3.2.2	Internasjonal skiftekompetanse	21
3.2.3	Lovvalg.....	22
3.3	Det nærmere innholdet av tilknytningsfaktoren «vanlig bosted»	24
3.3.1	Begrepets bakgrunn	24
3.3.2	Hvordan skal «vanlig bosted» tolkes?	25
3.4	Vurdering av den nye tilknytningsfaktoren	28
3.4.1	Fordeler ved tilknytningsfaktoren «vanlig bosted»	28
3.4.2	Svakheter ved tilknytningsfaktoren «vanlig bosted».....	30

4	ARVERETTSLIG PARTSAUTONOMI.....	31
4.1	Innledende bemerkninger.....	31
4.2	Rettsstillingen frem til ny arvelov trer i kraft	31
4.3	Ny arvelov.....	32
4.3.1	Hovedregel.....	32
4.3.2	Særuntak i den nye arveloven.....	33
4.3.3	Formkrav	34
4.4	Vurdering av valgadgangen i den nye arveloven.....	39
4.4.1	Fordeler ved arverettslig partsautonomi	39
4.4.2	Innvendinger mot arverettslig partsautonomi.....	41
5	SLUTTVURDERING.....	44

1 Innledning

1.1 Tema og problemstilling

Tema for oppgaven er lovvalgsreglene på arverettens område. Lovvalgsregler er det verktøyet som benyttes i den internasjonale privatretten for å avgjøre spørsmålet om hvilket lands rett som kommer til anvendelse når et rettsforhold har en tilknytning til mer enn én stat. Internasjonal privatrett er «læren om de regler og prinsipper som avgjør hvilken stats rett som skal anvendes».¹ Rettsdisiplinen befatter seg således bare med det såkalte «lovvalgspørsmålet»,² og gir ingen anvisninger på hvordan realitetsspørsmålet skal løses.³ Den internasjonale privatretten har med andre ord en «*preliminær oppgave*».⁴

Flertallet av arveforhold har bare tilknytning til ett land.⁵ Avdødes hjemland og statsborgerland er som regel det samme, og her vil avdødes arvinger, formue og eiendeler vanligvis også befinne seg.⁶ Hele arveforholdet er da tilknyttet Norge og det oppstår dermed ikke noe lovvalgspørsmål.

I de tilfellene der avdøde unntaksvis *hadde* en tilknytning til et annet land, oppstår det derimot et spørsmål om hvilken rettsorden som skal regulere arveoppgjøret.⁷ At vi her har å gjøre med unntakstilfellene, er ikke ensbetydende med at arveforhold med tilknytning til flere land er noe som sjeldent forekommer. Geografisk mobilitet er ikke et nytt fenomen, og den økende globaliseringen medfører at stadig flere reiser utenlands for å studere eller arbeide, samtidig som mange kjøper feriebolig eller ønsker å tilbringe pensjonisttilværelsen i utlandet. En følge av denne mobiliteten er at et økende antall ekteskap inngås med personer fra andre nasjonaliteter. I tillegg har vi de siste tiårene hatt en økende innvandring, for eksempel arbeidsinnvandrere fra land både i og utenfor EU/EØS, eller asylsøkere og flyktninger.⁸ Statistikk fra Statistisk sentralbyrå i Norge viser at det per februar 2019 totalt er 581 424 personer med utenlandsk statsborgerskap som er bosatt i Norge, sammenlignet med 140 097 i 1990.⁹ Av disse kommer 360 071 fra EU-landene. Videre viser tall fra Statistisk sentralbyrå at over 75 000 nordmenn eide bolig i utlandet i 2017.¹⁰ Denne omfattende mobiliteten medfører at mange arveforhold har, og enda flere vil i fremtiden komme til å få, en tilknytning til utlandet. Det vil da ofte kunne oppstå lovvalgsspørsmål.

¹ Frantzen (2002) s. 22.

² Cordes/Stenseng/Lenda (2010) s. 25.

³ Gaarder/Lundgaard (2000) s. 23.

⁴ Gaarder/Lundgaard (2000) s. 92.

⁵ Thue (2002) s. 506.

⁶ Thue (2002) s. 506.

⁷ Thue (2002) s. 506.

⁸ Prop. 107 L (2017-2018) s. 263.

⁹ Statistisk sentralbyrå, tabell 05196: Folkemengde etter kjønn, alder og statsborgerskap, 1977-2019.

¹⁰ Statistisk sentralbyrå, tabell 06063: Fast eiendom i utlandet, etter verdensdeler og utvalgte land, 2001-2017.

Hvilket lands rett som kommer til anvendelse på arveforholdet vil kunne ha store konsekvenser for arveoppgjøret. De materiellrettslige reglene på arverettens område varierer i betydelig grad fra land til land.¹¹ Regler om pliktdelsarv og uskifte kan se svært forskjellige ut mellom ulike land som har slike ordninger, mens det i andre land ikke eksisterer slike regler i det hele tatt.¹² De internasjonaltprivatrettslige reglene vil med andre ord kunne være avgjørende for arvelaters mulighet til å øve innflytelse på fordelingen av arven, og for de potensielle arvingers rettigheter.

I den internasjonale privatretten opereres det med såkalte *tilknytningsfaktorer* for å avgjøre hvilket lands domstoler som har jurisdiksjon, og hvilket lands rett som skal anvendes på rettsforholdet. På arverettens område har tilknytningsfaktorene i norsk rett hittil vært ulovfestede. Med den nye arveloven lovfestet det internasjonaltprivatrettslige regler på arverettens område. Her endres samtidig tilknytningsfaktorene. Etter den nye arveloven vil det ikke lenger være arvelaters «domisil», men arvelaters «vanlige bosted» som blir kriteriet for å peke ut kompetent skiftemyndighet og bakgrunnsrett, samtidig som det lovfestet en begrenset adgang for arvelater til å velge statsborgerskapslandets rett til å regulere fordelingen av arven.

Det vil i denne oppgaven gis en fremstilling, analyse og vurdering av den nye tilknytningsfaktoren «vanlig bosted» samt valgadgangen arvelater er gitt i den nye arveloven.

Problemstillingen knytter seg dermed bare til vernetings- og lovvalgsreglene. Selv om dette utgjør den vesentlige delen av de internasjonaltprivatrettslige reglene i den nye arveloven, lovfestet også enkelte andre bestemmelser. Noen av disse reglene vil bli berørt, men det avgrenses her mot en nærmere behandling av dem. I tillegg avgrenses det også mot spørsmålene om anerkjennelse og fullbyrdelse av dommer, som sammen med vernetings- og lovvalgsreglene utgjør hovedtemaene i den internasjonale privatretten.

Lovforslaget til den nye arveloven ble utsatt og skal opp til behandling i Stortinget kort tid etter denne oppgaven er levert, i stedet for kort tid før. Til tross for at loven ikke er vedtatt på tidspunktet for leveringen av oppgaven, må det legges til grunn de internasjonaltprivatrettslige reglene høyst sannsynlig vil bli vedtatt slik de er foreslått. Når bestemmelsene i den kommende arveloven blir omtalt her, vil de bli omtalt som om de var vedtatt.

¹¹ Frantzen (2002) s. 31.

¹² Frantzen (2002) s. 31-32.

1.2 Rettskildesituasjonen

1.2.1 Nasjonale rettskilder

De internasjonaleprivatrettslige reglene er nasjonale regler.¹³ Hvert land har med andre ord sin egen internasjonale privatrett,¹⁴ som omfatter regler om verneting og lovvalg, samt regler om anerkjennelse og fullbyrdelse av sivile dommer fra andre land. Den internasjonale privatretten har spesifikke reguleringer for hvert rettsområde, som for eksempel kontraktsrett, selskapsrett og arverett.

Når den nye arveloven trer i kraft, vil det skje en vesentlig endring av rettskildebildet innen den internasjonale privatretten på arverettens område. Hittil har de internasjonaleprivatrettslige reglene her i all hovedsak vært av «sedvanerettslig art og status».¹⁵ De få lovbestemmelsene som finnes på området er arveloven § 54 om testamentsformer, tvisteloven § 4-5 (6) om verneting ved søksmål mot arvinger, og skifteloven § 8 om skifterettens kompetanse.¹⁶

Etter ikrafttreddelsen vil de sentrale lovvalgsreglene på arverettens område være lovfestet. Som følge av lovfestingen vil også forarbeidene¹⁷ til den nye arveloven inngå i det nye rettskildebildet. Siden loven ennå ikke har trådt i kraft, finnes det ikke noe rettspraksis knyttet til de nye bestemmelsene. Juridisk litteratur om de nye bestemmelsene er også svært begrenset. Lovforarbeidene kan derfor tillegges større betydning enn ellers.¹⁸

Tilknytningsfaktoren «vanlig bosted»/«habitual residence» er benyttet også i andre norske lover,¹⁹ samt i flere Haagkonvensjoner.²⁰ I proposisjonen til ny lov om arv og dødsboskifte uttaler Justis- og beredskapsdepartementet at det vil være «relevant å se hen til hvordan begrepet tolkes i annen norsk lovgivning og i relevante internasjonale kilder».²¹ Nasjonal og utenlandsk rettspraksis knyttet til kriteriet i disse lovene og de ulike Haagkonvensjonene vil kunne være relevante ved tolkningen av «vanlig bosted» i den nye arveloven.

¹³ Frantzen (2002) s. 43.

¹⁴ Cordes/Stenseng/Lenda (2000) s. 31.

¹⁵ Thue (2002) s. 508.

¹⁶ Thue (2002) s. 509 og Nesvik (2014) s. 9.

¹⁷ Prop.107 L (2017-2018), NOU 2014:1 *Ny arvelov* s. 175 og NOU 2007:16 *Ny skiftelovgivning* s. 164.

¹⁸ Rognstad (2015).

¹⁹ Prop.107 L (2017-2018) s. 265. Følgende lover listes her opp: Lov 16. juni 2017 nr. 48 om adopsjon §§ 18-22 og §§ 43, 44, 46 og 48, lov 4. september 2015 om gjennomføring av konvensjon 19. oktober 1996 om jurisdiksjon, lovvalg, anerkjennelse, fullbyrdelse og samarbeid vedrørende foreldremyndighet og tiltak for beskyttelse av barn § 8, lov 12. mai 2015 nr. 27 om forsvunne personar § 2, lov 17. juli 1992 nr. 100 om barneverntjenester § 1-2, lov 4. juli 1991 nr. 47 om ekteskap § 30 d, lov 8. april 1981 nr. 7 om barn og foreldre §§ 81, 81 a, 82, 83 og 84 a.

²⁰ Kvisberg (2009) s. 130.

²¹ Prop.107 L (2017-2018) s. 314.

1.2.2 Internasjonale rettskilder

Selv om den internasjonale privatretten er nasjonal, er internasjonale rettskilder en sentral del av rettskildebildet. Dette har å gjøre med at rettsdisiplinen opererer i en internasjonal kontekst.

Et viktig tilskudd i denne sammenheng er EUs forordning nr. 650/2012 om arv mv.²² Innenfor EU er den internasjonale privatretten langt på vei blitt harmonisert gjennom flere forordninger som gjelder på ulike rettsområder.²³ Disse forordningene er en del av det europeiske justissamarbeidet, og er derfor direkte bindende for de medlemsstatene som tar del i dette samarbeidet.²⁴ Det europeiske justissamarbeidet omfattes ikke av EØS-avtalen. Forordningen gjelder derfor ikke som norsk rett.²⁵ Lovvalgsreglene i den nye arveloven er imidlertid bygget etter mønster av de tilsvarende reglene i EUs arveforordning. Dette reiser spørsmål om hvilken betydning forordningens bestemmelser og praksis knyttet til disse vil ha for tolkningen av lovvalgsreglene i den nye arveloven. Det vil derfor gis en kort redegjørelse for EUs forordning om arv og de metodiske implikasjonene som forordningen reiser i punkt 1.2.2.1 nedenfor.

Av konvensjoner Norge er bundet av på arverettens område, har vi for det første Haagkonvensjonen 5. oktober 1961 om testamentsformer.²⁶ Reglene i gjeldende arvelov § 54, som videreføres med enkelte endringer i ny arvelov § 80, er ment å implementere bestemmelsene i Haagkonvensjonen.²⁷ Den andre konvensjonen Norge er bundet av, er den nordiske konvensjonen 19. november 1934 om arv og dødsboskifte²⁸, endret ved overenskomst²⁹ 1. juni 2012.

Den nordiske konvensjonen om arv og dødsboskifte er praktisk viktig. Den over nevnte statistikken fra Statistisk sentralbyrå viser at det per februar 2019 bodde 82 180 personer med enten svensk, dansk, finsk eller islandsk statsborgerskap i Norge.³⁰ Også her har antallet økt betydelig de siste tiårene. I 1990 var antallet 34 604. Hører et rettsforhold inn under konvensjonens anvendelsesområde, skal konvensjonens regler anvendes. Det vil derfor også

²² Europa-Parlamentets og Rådets forordning (EU) nr. 650/2012 af 4. juli 2012 om kompetence, lovvalg, anerkendelse og fuldbyrdelse af retsafgørelser vedrørende arv, og om accept og fuldbyrdelse af officielt bekræftede dokumenter vedrørende arv og om indførelse af et europæisk arvebevis.

²³ Cordero-Moss (2013) s. 22.

²⁴ Cordero-Moss (2013) s. 25. Som det fremgår av fotnote 16 på samme side deltar ikke Danmark i justissamarbeidet.

²⁵ Cordero-Moss (2013) s. 25.

²⁶ Convention of 5 October 1961 on the Conflicts of Laws Relating to the Form of Testamentary Dispositions.

²⁷ Ot.prp.nr.36 (1968-1969) s. 176 og Prop.107 L (2017-2018) s. 313.

²⁸ Konvensjon mellom Norge, Danmark, Finland, Island og Sverige om arv og dødsboskifte.

²⁹ Overenskomst mellom Danmark, Finland, Island, Norge og Sverige om endring av konvensjonen mellom Norge, Danmark, Finland, Island og Sverige undertegnet i København 19. november 1934 om arv og dødsboskifte, undertegnet 1. juni 2012.

³⁰ Statistisk sentralbyrå, tabell 05196: Folkemengde etter kjønn, alder og statsborgerskap, 1977-2019.

knyttet noen bemerkninger til denne konvensjonens anvendelsesområde og lovvalgsregler i punkt 1.2.2.2, men det må avgrenses mot en nærmere behandling av disse reglene.

1.2.2.1 EUs forordning om arv

EUs forordning om arv ble vedtatt i 2012 og hele forordningen gjelder fra 17. august 2015.³¹ Forordningen er bindende for alle EUs medlemsland, med unntak av Storbritannia, Irland og Danmark.³² Det er en omfattende og kompleks forordning bestående av 84 artikler og 83 fortalepunkter. Forordningen inneholder bestemmelser som regulerer jurisdiksjon og lovvalg, samt anerkjennelse og fullbyrdelse av dommer. I tillegg gir forordningen regler om innføringen av et europeisk arvebevis.

Bakgrunnen for utarbeidelsen av forordningen var at de store variasjonene blant medlemslandenes materielle og internasjonalprivatrettslige regler på arverettens område ble ansett å utgjøre et hinder for den frie bevegeligheten av personer på tvers av medlemslandenes grenser.³³ Dette kommer til uttrykk i forordningens fortale, hvor det uttales at «[d]et indre markeds rette funksjon bør fremmes ved at fjerne hindringene for den frie bevegelse for personer, der på nuværende tidspunkt har svært ved at gjøre deres rettigheter gjældende, når det drejer seg om arvesager med grænseoverskridende virkninger. Borgerne bør inden for det europæiske retlige område være i stand til på forhånd at tilrettelægge arven efter dem».³⁴ Hovedformålet er altså å *harmonisere de internasjonalprivatrettslige reglene* på arverettens område, slik at personer som er bosatt innenfor EU kan planlegge arveoppgjøret uten vesentlige usikkerhetsmomenter med hensyn til anvendelig lov.³⁵ Landenes materielle arverett forblir urørt av forordningen.

Et annet sentralt formål med forordningen er å tilrettelegge for at domstolene i de fleste tilfeller skal anvende sin egen rett.³⁶ Hensynet som ligger til grunn for dette formålet er å sikre «*fast and cheap proceedings and accurate legal findings*»³⁷ (min uth). Måten dette er løst på i forordningen, er at reglene om verneting og lovvalg er koordinert gjennom bruk av felles tilknytningsfaktor for å utpeke kompetent domsmyndighet og anvendelig lov. Før forordningen trådte i kraft var medlemslandenes regulering av lovvalget delt mellom de som hadde statsborgerlandet som avgjørende tilknytningsfaktor, og de som hadde bostedslandet, enten

³¹ For 650/2012/EU art. 84.

³² For 650/2012/EU fortalepunkt 82 og 83 (for henholdsvis Storbritannia og Irland, og Danmark).

³³ COM/2009/154 final s. 2.

³⁴ For 650/2012/EU fortalepunkt 7.

³⁵ COM/2009/154 final s. 2.

³⁶ For 650/2012/EU fortalepunkt 27.

³⁷ Odersky (2015) s. 65.

forstått som «domicile» eller «habitual residence».³⁸ Av disse var det «habitual residence» som ble vedtatt som hovedregel for både verneting og lovvalg i arveforordningen.³⁹

Ved å lovfeste regler om internasjonal skiftekompetanse og lovvalg for arverettslige spørsmål med den felles tilknytningsfaktoren «vanlig bosted», får den nye arveloven parallelle hovedregler med det som følger av EUs forordning om arv. Dette reiser som nevnt spørsmål om hvilken relevans kilder knyttet til de tilsvarende bestemmelsene i forordningen har for tolkningen av de norske bestemmelsene.

Siden Amsterdamtraktaten av 1997 om endringer i EF-traktaten⁴⁰ har den europeiske internasjonale privatretten vært et fellesskapsanliggende.⁴¹ Gjennom en rekke forordninger er det gitt internasjonalprivatrettslige regler på ulike rettsområder. Disse er som nevnt over i punkt 1.2.2 ikke bindende for Norge. Løsningene som følger av forordningene er imidlertid blitt tillagt stor vekt av Høyesterett de senere årene⁴², og det er også oppslutning i teorien om at hensynet til rettsenhet bør vektlegges.⁴³ Det må etter dette legges til grunn at harmoniseringshensynet står sterkt i norsk internasjonal privatrett.

Det kan reises spørsmål om harmoniseringshensynet kan tillegges like stor vekt på familie- og arverettens område. Som Nesvik innvender, er dette rettsområder som «er nært knyttet opp til verdier, noe som gjør at man skal være forsiktig med analogislutninger», hvilket i utgangspunktet tilsier at EU-forordningene «ikke uten videre [bør] legges til grunn i norsk rett».⁴⁴

Lovvalgsreglene i den nye arveloven bygger imidlertid som nevnt på lovvalgsreglene i EU-forordningen. Dette fremgår klart av forarbeidene. Justis- og beredskapsdepartementet uttaler i proposisjonen følgende om bestemmelsen om internasjonal skiftekompetanse, som også gjelder for bestemmelsen om lovvalg.⁴⁵

«Tilknytningskriteriet «sitt vanlige bosted» er *ment å svare til det internasjonalt innarbeidede begrepet «habitual residence»*. Hovedregelen om internasjonal

³⁸ Max Planck Institute for Comparative and International Private Law (2010) s. 603.

³⁹ For 650/2012/EU henholdsvis art. 4 og art. 21.

⁴⁰ Amsterdam-traktaten om ændring af traktaten om Den Europæiske Union, traktaterne om oprettelse af De Europæiske Fællesskaber og visse tilknyttede akter, EFT, C 340/01, 10. november 1997.

⁴¹ Korsnes (2019) punkt 2.

⁴² Det legges uttrykkelig vekt på dette hensynet blant annet i Rt. 2009 s. 1537 avsnitt 34, Rt. 2011 s. 531 avsnitt 46, HR-2016-1251-A avsnitt 27, HR-2017-1297-A avsnitt 75 og HR-2018-869-A avsnitt 92.

⁴³ Cordero-Moss (2013) s. 27.

⁴⁴ Nesvik (2014) s. 15 og 16.

⁴⁵ Prop.107 L (2017-2018) s. 269.

skiftekompetanse vil dermed tilsvare hovedregelen i EUs forordning om arv og i den nordiske konvensjonen om arv og dødsboskifte.»⁴⁶ (min uth)

I samme retning uttaler Arvelovutvalget følgende:

«EU-forordningen har siste vanlig bosted som tilknytningskriterium, og hensynet til den internasjonale enhetsløsningen taler derfor for å velge dette som tilknytningskriterium».⁴⁷

Uttalelsene sitert over viser at lovgiver har ønsket lovvalgsregler på linje med de som gjelder i EU. Dette skulle tilsi at de norske reglene skal tolkes identisk med de som følger av forordningen.

Dette bildet modereres noe som følge av at EUs arveforordning har et mye mer omfattende og komplekst regelverk enn det som er mulig, og heller ikke ønskelig, å innta i arveloven. Som Arvelovutvalget påpeker, er det «ikke mulig å oppnå fullstendig parallellitet» mellom de norske reglene og reglene i forordningen, «[s]elv med rettsvalgsregler med samme ordlyd som i forordningen».⁴⁸ Dette har dels å gjøre med at forordningen omfatter også andre regler som vi ikke har tilsvarende til i norsk rett, og dels at en stor del av reglene i forordningen forutsetter et samarbeid mellom landenes domstoler, hvilket bare kan skje mellom medlemslandene.⁴⁹ Dette gjelder blant annet reglene om overføring av behandlingen av et dødsbo, reglene om anerkjennelse og fullbyrdelse av dommer, samt ordningen om felleseuropeisk arvebevis.⁵⁰ Departementet gikk derfor, «[i] tråd med norsk lovgivningstradisjon ... inn for et enklere regelsett enn det som følger av forordningen».⁵¹ Siden de internasjonaleprivatretslige reglene i den nye arveloven bare er et utvalg av de reglene som følger av forordningen, vil de to regelsettene ha ulike kontekster. Dette vil kunne medføre avvikende tolkninger mellom de norske domstolene på den ene siden, og EU-domstolen og medlemslandenes domstoler på den andre siden.⁵²

Sett i lys av uttalelsene om at den nye tilknytningsfaktoren skal forstås likt som i forordningen, samt vektleggingen av hensynet til rettsenhet, må det likevel være klart at reglene om internasjonal skiftekompetanse og lovvalg i den nye arveloven både kan og skal i stor grad tolkes likt som de tilsvarende reglene i forordningen. Dette er formålet med lovfesting av de

⁴⁶ Prop.107 L (2017-2018) s. 265.

⁴⁷ NOU 2014:1 s. 179.

⁴⁸ NOU 2014:1 s. 177.

⁴⁹ NOU 2014:1 s. 177.

⁵⁰ NOU 2014:1 s. 177.

⁵¹ Prop.107 L (2017-2018) s. 265.

⁵² NOU 2014:1 s. 177.

nye reglene. Primært vil det være praksis knyttet til de samme reglene som er lovfestet i den nye arveloven som vil ha relevans hos oss. Ved tolkningen av de norske reglene må man da være oppmerksom på, og ta høyde for, at EU-domstolens og EU-landenes praksis kan komme til andre løsninger enn det som vil være mulig ut fra de norske rettskildene, nettopp fordi reglene i forordningen inngår i en større sammenheng. Samtidig vil det også kunne være relevant å se hen til hvordan internasjonalprivatrettslige spørsmål har blitt løst i forordningen der vi selv ikke har noen lovfestet eller sedvanerettslig regel som regulerer spørsmålet.

1.2.2.2 Den nordiske konvensjonen om arv og dødsboskifte

Konvensjonen gjelder for Norge, Danmark, Finland, Island og Sverige, og kommer til anvendelse på spørsmål om «arv og testament» når arvelater var statsborger i ett av disse landene, og døde bosatt i ett av de øvrige landene, jf. artikkel 1 første ledd første punktum. I tillegg vil konvensjonen for eksempel få anvendelse i tilfeller der arvelater har flyttet tilbake til statsborgerskapslandet etter å ha hatt en slik tilknytning som nevnt over, og det ved hans eller hennes død oppstår spørsmål om gyldigheten av et testamente opprettet under oppholdet i den andre staten.⁵³

Avgjørende for domsmyndighet og lovvalg etter konvensjonen er stedet der arvelater «ved sin død var bosatt», jf. henholdsvis artikkel 19 jf. artikkel 21 og artikkel 2. Tidligere skulle «bosatt» forstås som internasjonalprivatrettslig domisil.⁵⁴ Endringsoverenskomsten tilpasset reglene i konvensjonen til EUs forordning om arv, og «bosatt» i konvensjonen skal nå svare til «habitual residence» i artikkel 4 og artikkel 21 i forordningen.⁵⁵

2 Metoden i den internasjonale privatretten

2.1 Innledende bemerkninger

Fremstillingene, resonnementene og vurderingene i oppgaven vil basere seg på, og vise til, den internasjonalprivatrettslige metode og de grunnleggende hensynene i den internasjonale privatretten. Med metode siktes det her til den forståelsen man har av grunnstrukturen i den internasjonale privatretten, og som noe som legger føringer for hvordan resonnementene skal bygges opp når man skal ta stilling til internasjonalprivatrettslige spørsmål.⁵⁶ Som det vil bli redegjort for i det følgende, har den metodiske tilnærmingen til lovvalgsspørsmålet i norsk rett blitt endret, og det benyttes nå den samme metoden som ellers er rådende i Europa. Det vil her gis en kort og generell redegjørelse for den internasjonalprivatrettslige metoden, samt

⁵³ Fredwall (2013) s. 60.

⁵⁴ Prop.107 L (2017-2018) s. 263.

⁵⁵ Prop.107 L (2017-2018) s. 263.

⁵⁶ Frantzen (2002) s. 44.

lovvalgsreglens virkninger og deres begrensninger, da forståelsen av dette er en forutsetning for fremstillingen og argumentasjonen i oppgaven.

Underveis i redegjørelsen vil sentrale begreper forklares. Terminologien i den internasjonale privatretten er preget av spesialiserte begreper, ofte latinske og franske, som vil være ukjente for mange.⁵⁷ Disse begrepene er i stor grad felles for de ulike landenes rettssystemer,⁵⁸ og bruken av de samme innarbeidede termene styrker en enhetlig tolkning av reglene på tvers av landene.

I norsk internasjonalprivatrettslig terminologi brukes begrepene lovvalg og rettsvalg om hverandre. Det er blitt fremholdt at rettsvalg er en mer presis betegnelse, da reglene ikke bare utpeker de formelle lovene i landet som bakgrunnsrett, men retten i sin helhet, herunder lovtekst, forarbeider, rettspraksis og teori.⁵⁹ Jeg vil likevel bruke begrepet lovvalg, da dette er et godt innarbeidet begrep i norsk internasjonalprivatrettslig teori,⁶⁰ og det blir gjennomgående benyttet i proposisjonen til ny arvelov.

2.2 Ulike metoder i den internasjonale privatretten

Den internasjonale privatretten er et metodefag i den forstand at den viser hvordan man fra et dommerperspektiv skal gå frem for å løse lovvalgsspørsmålet.⁶¹ I norsk internasjonal privatrett har det eksistert to ulike metodiske tilnæringer til lovvalgsspørsmålet: Den såkalte individualiserende metode og den alminnelige internasjonalprivatrettslige metode.

Begge metodene tar utgangspunkt i prinsippet om den nærmeste tilknytning for å avgjøre hvilken rett som skal komme til anvendelse på det konkrete rettsforholdet. Et rettsforhold vil ha sin nærmeste tilknytning til retten i det landet der det ut fra sine særegenheter hører til.⁶² Ofte vil de to metodene komme til det samme resultatet. Men som det vil bli redegjort for i det følgende, er den metodiske fremgangsmåten vidt forskjellig. Mens den førstnevnte metoden er konkret og pragmatisk i sin tilnærming, er den sistnevnte systematisk og regelorientert.⁶³

2.3 Den individualiserende metode

Den tradisjonelle metoden som har blitt anvendt for å løse lovvalsproblemet i norsk internasjonal privatrett har vært den individualiserende metode.⁶⁴ Etter denne metoden blir

⁵⁷ Cordero-Moss (2013) s. 15.

⁵⁸ Cordero-Moss (2013) s. 15.

⁵⁹ Kvisberg (2009) s. 247.

⁶⁰ Begrepet lovvalg benyttes blant annet av Cordero-Moss i *Internasjonal privatrett på formuerettens område*.

⁶¹ Cordes/Stenseng/Lenda (2010) s. 23.

⁶² Cordero-Moss (2013) s. 86.

⁶³ Frantzen (2002) s. 44 og 30.

⁶⁴ Cordero-Moss (2013) s. 87.

lovvalget avgjort ut fra en *helhetsvurdering* hvor «alle forhold»⁶⁵ tas i betraktning. Vurderingen foretas *konkret*, og viser ikke hvilke kriterier som har vært avgjørende for resultatet.⁶⁶

Metoden har sitt grunnlag i den såkalte «Irma Mignon-dommen» i Rt. 1923 II s. 58. Saken gjaldt erstatning utenfor kontrakt. De to norske skipene Irma og Mignon hadde kollidert på engelsk territorium, og dette reiste spørsmål om det var norsk eller engelsk rett som skulle anvendes på erstatningsspørsmålet. Høyesterett gjorde her unntak fra hovedregelen om skadestedets rett, som ville vært engelsk rett, og uttalte at «det er naturlig at ta utgangspunkt i den betragtning, at et forhold fortrinsvis bør bedømmes efter loven i det land, hvortil det har *sin sterkeste tilknytning, eller hvor det nærmest hører hjemme*»⁶⁷ (min uth). På bakgrunn av at begge skipene så vel som partene var norske, kom Høyesterett til at saksforholdet hadde nærmest tilknytning til Norge. Rettsforholdet var derfor underlagt norsk rett.

Uttalelsen sitert i avsnittet over har i ettertid fått tilnavnet «Irma Mignon-formelen», og har ofte blitt brukt som et synonym for den individualiserende metode. Denne tilnærmingen ble fulgt opp i senere rettspraksis, også på andre rettsområder enn erstatningsretten, og ofte med henvisning til Irma Mignon-formelen.⁶⁸ Selv om den individualiserende metode bygger på Irma Mignon-dommen, kan det ikke settes likhetstegn mellom dem. I dommen tok Høyesterett, som nevnt over, utgangspunkt i en fast lovvalgsregel for erstatningsspørsmål, men oppstilte et unntak for et typetilfelle. Dette er noe annet enn tilnærmingen i den individualiserende metode, hvor man direkte går til spørsmålet om hvor rettsforholdet har sin nærmeste tilknytning.

Fordelen ved å anvende den individualiserende metode er at den er fleksibel.⁶⁹ Dette gjør at hensynet til konkret rimelighet i størst mulig grad kan bli ivaretatt. Anvendelse av den individualiserende metode svekker imidlertid forutberegneligheten. Når avgjørelsen av lovvalget utelukkende bygger på den nærmeste tilknytning, uten at det vises til andre kriterier som er vektlagt, er det ikke mulig å vite hvilken rett som kommer til anvendelse på rettsforholdet før saken blir brakt inn for domstolene. Dette er åpenbart uheldig. Uten andre kriterier enn den nærmeste tilknytning hemmes også utviklingen av ny sedvanerett, da slike avgjørelser ikke egner seg særlig som presedenser.⁷⁰

⁶⁵ Rt. 1937 s. 888 side 889.

⁶⁶ Cordero-Moss (2013) s. 87.

⁶⁷ Rt. 1923 II s. 58 side 60.

⁶⁸ Det bør her nevnes den kritikk som fremsettes blant annet av Frantzen i *Arveoppgjør ved internasjonale ekteskap: studier i norsk internasjonal privatrett med særlig vekt på gjenlevende ektefelles rettsstilling*. Her konkluderes det på side 81-82 med at Irma Mignon-formelen ikke fremstår som én metode, «men som en samlebetegnelse på flere ulike metoder eller fremgangsmåter», at Høyesteretts anvendelse av den «er innbyrdes inkonsistente i premissene», samt at det varierer mellom når Høyesterett tar utgangspunkt i Irma Mignon-formelen og når de har valgt «et langt mer regelorientert utgangspunkt».

⁶⁹ Cordes/Stenseng/Lenda (2010) s. 77.

⁷⁰ Cordes/Stenseng/Lenda (2010) s. 77.

2.4 Den internasjonaltprivatretslige metode

2.4.1 Innledende bemerkninger

Den internasjonaltprivatretslige metoden kjennetegnes ved at den baserer seg på faste og objektive lovvalgsregler for å utpeke retten som skal komme til anvendelse. Metoden tilsvarer den som gjelder i EUs internasjonale privatrett.⁷¹

2.4.2 Lokalisering av rett verneing som forutsetning for å kunne ta stilling til lovvalgsspørsmålet

Veien frem for å avgjøre hvilken rett som skal anvendes på rettsforholdet er en toleddet prosess. Som påpekt innledningsvis i punkt 1.2.1, har hvert land sin egen internasjonale privatrett. Denne regulerer både hvorvidt domstolene har jurisdiksjon over et saksforhold (rett verneing/forum), og den utpeker hvilket lands materielle rett som skal anvendes på det (bakgrunnsretten). På samme måte som den materielle retten er ulik i de forskjellige landene, varierer også landenes forum- og lovvalgsregler.⁷² Siden domstolene anvender sitt eget lands rett, *lex fori*, og dermed også sin egen internasjonale privatrett⁷³, er det ikke likegyldig hvilken domstol som skal ta stilling til lovvalgsspørsmålet. Det blir derfor nødvendig først å ta stilling til hvilket lands domstoler som etter sine egne forumregler har domsmyndighet/skiftekompetanse i saken, for deretter i henhold til dette landets lovvalgsregler peke ut hvilket lands rett som kommer til anvendelse på rettsforholdet, den såkalte *bakgrunnsretten*, også kalt *lex causae*.⁷⁴

2.4.3 Forum- og lovvalgsreglenes oppbygging og virkemåte

Konow fremstiller lovvalgsreglene som bestående av to ledd; et referanseledd og et tilknytningsledd.⁷⁵

Referanseleddet «viser til en større eller mindre del av rettssystemet»,⁷⁶ for eksempel fast eiendoms rettsforhold eller arverett. Hvilke forum- og lovvalgsregler som gjelder avhenger med andre ord av hvilket rettsområde det aktuelle rettsforholdet tilhører. Det blir dermed en forutsetning for å kunne anvende riktig forum- og lovvalgsregel at man først fastslår hvilket rettsområde saksforholdet hører inn under. Dette gjøres ved såkalt *kvalifikasjon*, som innebærer at man innordner det aktuelle rettsforholdet under et rettsområde. Dette kan også uttrykkes som at rettsforholdet «*subsumeres* under rettsområdet»⁷⁷ (min uth). For eksempel vil et spørsmål om

⁷¹ Cordero-Moss (2013) s. 28.

⁷² Frantzen (2002) s. 24.

⁷³ Cordero-Moss (2013) s. 20 og 54.

⁷⁴ Cordero-Moss (2013) s. 20.

⁷⁵ Konow (2006) s. 270.

⁷⁶ Konow (2006) s. 270.

⁷⁷ Cordero-Moss (2013) s. 73.

rettsvern overfor selgers kreditorer ved kjøp av fast eiendom innordnes under rettsområdet fast eiendoms rettsforhold, mens et krav på arv innordnes under rettsområdet arverett.

Et problem som til tider oppstår i forbindelse med kvalifikasjon er når en rettslig ordning kvalifiseres ulikt i *lex fori* og i den aktuelle utenlandske retten. Et eksempel her er uskifteordningen, som må anses å tilhøre arveretten i norsk rett, mens den trolig vil kvalifiseres som familieformuerettslig andre steder i Europa.⁷⁸ Mens familieformuerettslige spørsmål skal løses etter retten i landet der ektefellene hadde sitt første felles domisil etter vielsen,⁷⁹ peker lovvalgsregelen for arverettslige spørsmål ut retten i landet der arvelater hadde sitt siste domisil,⁸⁰ og etter ny arvelov trer i kraft, arvelaters siste vanlige bosted. Hvis ikke samme land utpekes, vil det ha avgjørende betydning hvilket lands rett det skal kvalifiseres etter. I norsk rett er det «sikker tradisjon» for at kvalifikasjon skal gjøres etter retten i *lex fori*,⁸¹ noe som også er den internasjonalt antatte regelen.⁸²

Tilknytningsleddet er en «henvisning til det lands rett som skal anvendes på den type tilfeller som omfattes av rettsvalgsregelens rettskategori».⁸³ Dette gjøres ved bruk av en *tilknytningsfaktor*, som er et «kriterium som henfører saksforholdet til ett bestemt land» hvis rett kommer til anvendelse på rettsforholdet.⁸⁴ For eksempel er tilknytningsfaktoren for spørsmål om tinglige rettigheter i fast eiendom retten på det stedet der eiendommen befinner seg, *lex rei sitae*,⁸⁵ mens tilknytningsfaktoren for arverettslige spørsmål er, inntil ny arvelov trer i kraft, landet der arvelater hadde sitt siste domisil, *lex domicilii*.⁸⁶

2.4.4 Renvoi

Som følge av at de internasjonaltprivatretslige reglene er nasjonale regler, vil det variere fra land til land hvilken tilknytningsfaktor som benyttes. På arverettens område bruker for eksempel noen lands rettsordninger arvelaters statsborgerland som tilknytningsfaktor, mens andre benytter domisil eller vanlig bosted for å utpeke bakgrunnsretten. Med den variasjonen av tilknytningsfaktorer som finnes innenfor hvert enkelt rettsområde, vil det undertiden forekomme at lovvalgsreglene i den fremmede retten som utpekes av *lex fori*, peker tilbake på

⁷⁸ Som Nesvik påpeker, er det i norsk rett ikke endelig avklart om uskifteordningen hører inn under arveretten eller familieformueretten, men at det er størst tilslutning i teorien om at uskifteordningen bør anses som arverettslig. Nesvik (2014) s. 66-67.

⁷⁹ Thue (2002) s. 398.

⁸⁰ Thue (2002) s. 510.

⁸¹ Rt. 1995 s. 1415 side 1419.

⁸² Thue (2002) s. 170.

⁸³ Thue (2002) s. 153.

⁸⁴ Cordero-Moss (2013) s. 82.

⁸⁵ Cordero-Moss (2013) s. 277.

⁸⁶ Cordes/Stenseng/Lenda (2010) s. 312.

retten i *lex fori* eller, i noen tilfeller, retten i et tredjeland. Situasjonen som her oppstår kalles *renvoi*, som betyr tilbakevisning.⁸⁷ Ifølge Cordero-Moss kan *renvoi* hverken godtas eller avvises på prinsipielt grunnlag etter norsk rett, men må vurderes ut fra «hva som er den mest hensiktsmessige løsning fra rettsområde til rettsområde».⁸⁸ For arverettens område er det blitt antatt at *renvoi* til norsk rett bør godtas.⁸⁹

2.4.5 Hensyn tilknytningsfaktoren bør ivareta

Ved utformingen av tilknytningsfaktorene bør tre grunnleggende hensyn søkes ivaretatt i høyest mulig grad, nemlig hensynet til forutsigbarhet, hensynet til at rettsforhold skal bedømmes etter den rettsordningen de har nærmest tilknytning til, og hensynet til internasjonal rettsenhet.

Økt *forutberegnelighet* kan oppnås gjennom bruk av klare regler.⁹⁰ I innstillingen til ny arvelov uttaler Arvelovutvalget at det som utgangspunkt er «formålstjenlig med enkle og klare regler, og dette gjelder også i den internasjonale privatretten».⁹¹ Dette innebærer at tilknytningsfaktorene ikke bør legge opp til en skjønsmessig vurdering. For parter i et kontraktsforhold der de to aktuelle rettsordningene gir forskjellig part medhold, vil det være åpenbart uheldig om de ikke kjenner sin rettsstilling før domstolene tar stilling til lovvalgsspørsmålet ved behandlingen av saken. Tilsvarende vil det i arverettslige spørsmål være av stor betydning for arvelaters mulighet til å planlegge fordelingen av arven at han eller hun vet hvilket lands rett som kommer til anvendelse. Tilknytningsfaktorene bør derfor formuleres så klare og entydige som mulig.

Som nevnt i punkt 1.2.2.1, står *hensynet til internasjonal rettsenhet* sterkt i norsk internasjonal privatrett. Hensynet går ut på at det bør tilstrebes å operere med de samme lovvalgsreglene som «de statene vi har sterkest kontakt med».⁹² Ønsket om like lovvalgsregler på tvers av landene henger sammen med hensynet til forutberegnelighet. Som Konow fremhever, «vil det kunne komme som en overraskelse på partene dersom norske lovvalgsregler markert avviker fra det som er vanlig i land vi har utstrakt samhandel med, og som det er naturlig å sammenligne oss med også fordi vi tilhører den samme rettstradisjon».⁹³ Når lovvalgsreglene er harmoniserte, kan partene være sikre på at samme rett vil bli anvendt på saksforholdet uavhengig av hvilket lands domstoler saken blir reist for.⁹⁴ I tillegg til at harmoniserte lovvalgsregler styrker forutberegneligheten, reduserer det samtidig muligheten for at en part taktisk velger å anlegge

⁸⁷ Gaarder/Lundgaard (2000) s. 149.

⁸⁸ Cordero-Moss (2013) s. 102.

⁸⁹ NOU 2014:1 s. 181 og Thue (2002) s. 510-511.

⁹⁰ Konow (2006) s. 293.

⁹¹ NOU 2014:1 s. 179.

⁹² NOU 2014:1 s. 177.

⁹³ Konow (2006) s. 237.

⁹⁴ Konow (2006) s. 292.

søksmål i et land hvis materielle rett gir ham best resultat, såkalt «forum shopping».⁹⁵ Slik praksis er uheldig fordi det åpner for at saker anlegges på steder de har liten eller ingen tilknytning til. At harmonisering av lovvalgsreglene bidrar til å gjøre det lettere å identifisere bakgrunnsretten i internasjonale rettsforhold, vil også være prosessøkonomisk gunstig. Både kostnadene for partene og belastningen på domstolene vil reduseres.⁹⁶

Som nevnt i punkt 2.2 tar den internasjonalprivatrettslige metode, i likhet med den individualiserende metode, utgangspunkt i *prinsippet om den nærmeste tilknytning*. Men i motsetning til den individualiserende metoden, som lar dette hensynet alene være styrende for lovvalget, fungerer prinsippet om den nærmeste tilknytning her som «grunnlag for en vurdering av det *typetilfelle* som saken hører til»⁹⁷ (min uth). Det betyr at de rettsforhold som hører inn under et bestemt typetilfelle, presumeres å ha sin nærmeste tilknytning til landet som utpekes av tilknytningsfaktoren som gjelder for dette typetilfellet. Som regel vil man komme frem til det samme resultatet både etter den generelle regelen som gjelder for det bestemte typetilfellet og etter en konkret vurdering av hvor et rettsforhold har sin nærmeste tilknytning. For eksempel vil det stort sett være skadestedets rett man gjennom en konkret vurdering vil komme frem til at står nærmest rettsforholdet i saker om erstatning utenfor kontrakt, noe som også er den generelle lovvalgsregelen.⁹⁸

Det er imidlertid klart at de generelle reglene ikke i ethvert tilfelle vil utpeke den retten som må anses å stå det aktuelle rettsforholdet nærmest. Men, som Konow fremhever, må man «[u]t fra forutberegnelighetsbetraktninger og behovet for å ha klare regler å forholde seg til, ... til en viss grad renonsere på behovet for å oppnå fullt ut rimelige resultater i hvert konkrete tilfelle».⁹⁹ Det er med andre ord en *ulik prioritering* av hensynet til forutberegnelighet og hensynet til at et rettsforhold skal bedømmes etter reglene i det landet det har sin nærmeste tilknytning til, som skiller de to metodene fra hverandre. Den internasjonalprivatrettslige metode innebærer en kompromissløsning mellom de to hensynene.

2.5 Hvilken metode gjelder i norsk internasjonal privatrett?

Inntil relativt nylig var det uklart om den individualiserende metode var forlatt til fordel for en tilnærming lik den som gjelder i den internasjonale privatretten i EU. Etter Høyesteretts avgjørelser i Bokhandlerdommen¹⁰⁰ og Krigsforbryterdommen¹⁰¹ fra henholdsvis 2009 og

⁹⁵ Cordero-Moss (2013) s. 21.

⁹⁶ Cordero-Moss (2018) s. 20.

⁹⁷ Cordero-Moss (2013) s. 91.

⁹⁸ Cordero-Moss (2013) s. 327.

⁹⁹ Konow (2006) s. 302.

¹⁰⁰ Rt. 2009 s. 1537.

¹⁰¹ Rt. 2011 s. 531.

2011, må det legges til grunn at den internasjonaltprivatrettslige metode nå er den gjeldende metodiske tilnæringsmåten i norsk internasjonal privatrett.¹⁰² Det følger av disse dommene Irma Mignon-formelen bare kommer til anvendelse når det ikke foreligger fastere regler. Avgjørelsene er fulgt opp i senere rettspraksis.¹⁰³ I HR-2017-1297-A legger Høyesterett til grunn at det *først* skal undersøkes om «det eksisterer noen «fast regel» om hvilket lands rett som skal legges til grunn», enten nasjonal eller EU-rettslig,¹⁰⁴ og hvis dette ikke er tilfellet, «må løsningen derfor finnes etter en vurdering av hvilken stat saken etter en totalbedømmelse har den sterkeste eller nærmeste tilknytningen til».¹⁰⁵ Avgjørelsene må forstås dit hen at så lenge det finnes en tilknytningsfaktor forholdet kan subsumeres under, så kan denne ikke overstyres av en vurdering basert på «den nærmeste tilknytning».

Selv om det ikke foreligger noen avgjørelser om lovvalg på arverettens område, må det legges til grunn at den metodiske tilnærmingen som er brukt i de over nevnte avgjørelsene også gjelder for fremgangsmåten for å løse internasjonaltprivatrettslige spørsmål om arv. Som det vil bli nærmere redegjort for i kapittel 3, finnes det faste regler for lovvalget på arverettens område. Dette tilsier at Høyesteretts uttalelser i den nevnte rettspraksisen gjør seg gjeldende med samme styrke her.

2.6 Lovvalsreglenes virkninger og begrensninger

2.6.1 Kollisjonsrettslig virkning

Et lovvalg har *kollisjonsrettslig virkning*. Det vil si at rettsforholdet blir regulert av den utpekte retten i sin helhet, hvilket innebærer at når denne retten er en annen enn *lex fori*, så kommer heller ikke forumlandets preseptoriske regler til anvendelse.¹⁰⁶

Det er imidlertid bare retten på det aktuelle rettsområdet som kommer til anvendelse.¹⁰⁷ Dersom lovvalsreglene for eksempel utpeker egyptisk arverett, vil ikke de familieformuerettslige aspekter ved saken reguleres av egyptisk rett, med mindre også lovvalsreglene for familieformuerett utpeker egyptisk rett. Dette innebærer at rettsforhold som spenner over flere rettsområder vil kunne være underlagt flere lands rett, noe som i internasjonaltprivatrettslige termer kalles *dépeçage*.¹⁰⁸

¹⁰² Cordero-Moss (2013) s. 89.

¹⁰³ HR-2016-1251-A, HR-2017-1297-A og HR-2018-869-A.

¹⁰⁴ HR-2017-1297-A avsnitt 75 og 76.

¹⁰⁵ HR-2017-1297-A avsnitt 84.

¹⁰⁶ Cordero-Moss (2013) s. 93.

¹⁰⁷ Cordero-Moss (2013) s. 97.

¹⁰⁸ Cordero-Moss (2013) s. 98.

2.6.2 Internasjonalt preseptoriske regler og ordre public

Utgangspunktet er at den utpekte bakgrunnsretten skal anvendes uansett hvilket resultat denne retten fører til. Unntak fra denne hovedregelen kan skje gjennom anvendelse av internasjonalt preseptoriske regler eller ordre public-innsigelsen.

Internasjonalt preseptoriske regler er nasjonale regler i *lex fori* som griper inn *ved* anvendelsen av den utpekte bakgrunnsretten. Dette er regler som er av «særlig viktig karakter» som «beskytter allmenne samfunnsinteresser». ¹⁰⁹

*Ordre public*¹¹⁰ innebærer en begrensning i anvendelsen av den fremmede retten når denne vil føre til «*et resultat som strider sterkt med vår rettsfølelse*»¹¹¹ (min uth). Som ordlyden tilsier, er det en svært høy terskel for anvendelse av ordre public-regelen. I motsetning til de internasjonalt preseptoriske reglene, kommer ordre public-innsigelser inn *etter* anvendelsen av den fremmede retten. Med andre ord er det et «sista-hands-korrektiv». ¹¹² Selv om det kan være enkelte ulikheter blant landene hva gjelder innholdet, er ordre public-forbeholdet et internasjonalt anerkjent prinsipp. ¹¹³ Av rent pedagogiske grunner lovfestes ordre public-regelen i § 81 i den nye arveloven, ¹¹⁴ hvor det fremgår at «[e]n fremmed rett har virkning i Norge bare så langt den ikke leder til et resultat som er uforenlig med grunnleggende prinsipper i norsk rett».

Det kan være uklart hvilke preseptoriske regler som anses som internasjonalt preseptoriske regler, og vilkårene for anvendelsen av ordre public-regelen er vage og svært skjønsmessige. Av den grunn vil enhver anvendelse av slike regler medføre en meget betydelig svekkelse av forutberegneligheten. De bør derfor bare brukes i «eksepsjonelle situasjoner». ¹¹⁵

¹⁰⁹ Cordero-Moss (2013) s. 121 og 130.

¹¹⁰ Fra det franske *l'ordre public*, som betyr «offentlig orden»/«samfunnsordenen».

¹¹¹ Rt. 2009 s. 1537 avsnitt 37.

¹¹² Jänträ-Jareborg (1989) s. 241.

¹¹³ Jänträ-Jareborg (1989) s. 232.

¹¹⁴ NOU 2014:1 s. 181.

¹¹⁵ Cordero-Moss (2013) s. 121.

3 «Vanlig bosted» som tilknytningfaktor for jurisdiksjon og lovvalg

3.1 Rettsstillingen frem til ny arvelov trer i kraft

3.1.1 Domsmyndighet/internasjonal skiftekompetanse

Et dødsbo kan skiftes privat eller offentlig. Oppstår det tvist mellom loddeierne når skiftet gjøres privat, er det vernetingsreglene i tvisteloven som kommer til anvendelse. Ved offentlig skifte reguleres verneting i skifteloven. Luganokonvensjonen¹¹⁶ gjelder etter tvisteloven § 4-8 som norsk rett og regulerer internasjonal domsmyndighet samt anerkjennelse og fullbyrdelse av sivile dommer. Reglene i konvensjonen er utformet etter mønster av Brussel I-forordningen,¹¹⁷ nå erstattet av forordning 1215/2012,¹¹⁸ noe som gjør at de over nevnte spørsmålene reguleres likt i Sveits, Island og Norge som i EU-landene.¹¹⁹ Konvensjonen kommer imidlertid ikke til anvendelse på «formuesrettigheter som følge av ekteskap, testament og arv», jf. artikkel 1 nr. 2 bokstav a.

3.1.1.1 Skifte etter tvisteloven

Hovedregelen om verneting følger av tvisteloven § 4-4 første ledd. Etter denne bestemmelsen kan søksmål mot arvinger anlegges ved deres «alminnelige verneting», det vil si deres «bopel», jf. annet ledd.

For saker som gjelder arveforhold er det gitt en egen bestemmelse i § 4-5 sjette ledd, som gjør det mulig å anlegge søksmål mot arvinger «der avdøde sist hadde alminnelig verneting», forutsatt at boet ikke er «under offentlig skifte, hvis skiftet er avsluttet, eller det har gått mer enn 6 måneder fra dødsfallet».

«Alminnelig verneting» skal forstås som *prosessuell bopel* etter begge bestemmelsene.¹²⁰ Det er ikke gitt noen lovfestet definisjon for når en person kan sies å ha prosessuell bopel i Norge. Skiftelovutvalget har blant annet gitt uttrykk for at det i utgangspunktet «kreves at vedkommende er fast bosatt i landet, altså at han har boligen sin her»,¹²¹ noe som utelukker kortere opphold i landet. Er for eksempel vedkommende på en tremåneders sommerskole, vil

¹¹⁶ Konvensjon om domsmyndighet og om anerkjennelse og fullbyrdelse av dommer i sivile og kommersielle saker.

¹¹⁷ Rådets Forordning (EF) Nr. 44/2001 af 22. december 2000 om retternes competence og om anerkendelse og fuldbyrdelse af retsafgørelser på det civil- og handelsretlige område.

¹¹⁸ Europa-Parlamentets og Rådets Forordning (EU) Nr. 1215/2012 af 12. december 2012 om retternes competence og om anerkendelse og fuldbyrdelse af retsafgørelser på det civil- og handelsretlige område (omarbejdning).

¹¹⁹ Cordero-Moss (2013) s. 31.

¹²⁰ Cordes/Stenseng/Lenda (2010) s. 302 og Nesvik (2014) s. 43.

¹²¹ NOU 2007:16 s. 165.

dette ikke være tilstrekkelig. Skiftelovutvalget legger videre til grunn at det imidlertid ikke er noe krav om at vedkommende har «noen intensjon om å forbli varig i Norge», noe som åpner for at prosessuelt bosted i Norge vil foreligge i de tilfeller der «en person ... oppholder seg i Norge i to år i forbindelse med et midlertidig arbeidsoppdrag eller et toårig studium».¹²² Som Thue påpeker, vil det viktigste hensynet som ligger til grunn for utformingen av de norske vernetingsreglene, gjøre seg tilsvarende gjeldende for de internasjonale tilfellene, nemlig «hensynet til hva som er mest praktisk og minst byrdefullt for saksøkte».¹²³ Dette hensynet bør man ha in mente ved vurderingen.

3.1.1.2 Skifte etter skifteloven

Norske domstolars internasjonale skiftekompetanse er ikke lovregulert. Skifteloven § 8 annet ledd, som regulerer tingrettens stedlige kompetanse i skiftesaker, gjelder internt mellom norske skiftemyndigheter. Høyesterett har imidlertid uttalt at «den uttrykker et prinsipp som også regulerer forholdet mellom norsk og utenlandsk domsmyndighet».¹²⁴ Bestemmelsen kan derfor anvendes analogisk for å avgjøre om norske skiftemyndigheter har internasjonal skiftekompetanse.

Følgelig vil norske skiftemyndigheter ha kompetanse til å foreta skiftebehandlingen dersom avdøde «sist hadde bopel» i Norge, jf. skifteloven § 8 annet ledd første punktum.

At det er avdødes og ikke arvingenes bosted som er tilknytningsfaktor, har gode grunner for seg. Som skiftelovutvalget fremhever, så vil formuen så vel som kreditorene befinne seg der avdøde var bosatt, og hvilke personer som faktisk *er* arveberettigede avhenger av hva domstolene kommer frem til under skiftebehandlingen.¹²⁵

Det reiser seg her et spørsmål om «bopel» i skifteloven § 8 skal forstås som prosessuell bopel, slik tilfellet er for bestemmelsene i tvisteloven, jf. punkt 3.1.1.1, eller om det skal forstås som det internasjonalprivatrettslige bopelsbegrepet «domisil», som krever «en sterkere tilknytning enn prosessuelt bosted».¹²⁶ Rettstilstanden er uklar,¹²⁷ og det er delte meninger i teorien. På den ene siden står blant annet Thue, som mener at skifteloven § 8 vanskelig kan sies å endre karakter i internasjonale saker, når det er på det rene at den er prosessrettslig internrettslig.¹²⁸ I tillegg fremhever han at «praktisk rimelighet» tilsier et prosessuelt bopelsbegrep, og viser til at de

¹²² NOU 2007:16 s. 165.

¹²³ Thue (2002) s. 57.

¹²⁴ Rt. 1999 s. 1333 side 1336.

¹²⁵ NOU 2007:16 s. 167.

¹²⁶ NOU 2007:16 s. 167.

¹²⁷ Prop.107 L (2017-2018) s. 264.

¹²⁸ Thue (2002) s. 574.

situasjonene der boet etter en innvandrere som ikke oppfyller kravene til domisil, vil måtte bli henvist til hjemlandet for skiftebehandling der, til tross for at både etterlatenskapene så vel som arvingene ofte befinner seg i Norge.¹²⁹ Cordes/Stenseng/Lenda inntar motsatt syn, og støtter dette på skiftelovutvalgets forslag om å la internasjonalprivatrettslig domisil være avgjørende for skiftekompetansen.¹³⁰ Dette ble imidlertid ikke fulgt opp av hverken Arvelovutvalget eller departementet.¹³¹

3.1.2 Lovvalg

Det er en internasjonalt anerkjent at rettsforhold på arverettens område skal avgjøres etter avdødes hjemlandsrett.¹³² Hjemlandsretten omtales gjerne som en persons *personalstatutt*, eller i arverettslig sammenheng, *arvestatutt*. Hvor en person har sitt hjemland varierer mellom de ulike landenes rettsordninger. I noen land anses avdødes statsborgerland å være hjemlandet, mens det andre steder er avgjørende hvor avdøde hadde sitt siste domisil, eller sitt siste vanlige bosted.¹³³

I Norge er sikker sedvanerett at *avdødes siste domisil* er avgjørende for lovvalget i arverettslige forhold.¹³⁴ Dette er også lagt til grunn i rettspraksis.¹³⁵ Begrepet «domisil» har ikke blitt brukt i norsk lovgivning. I stedet har domisil vært uttrykt blant annet som «bopel», «fast bopel», «bosted», «bosatt» og «fast opphold», hvis innhold har vært det samme.¹³⁶

Domisilbegrepet har ingen internasjonalt anerkjent definisjon.¹³⁷ De sentrale kriteriene som inngår i begrepet er det likevel enighet om. Domisilbegrepet består av to komponenter: et objektivt og et subjektivt kriterium.¹³⁸ Selv om man deler opp domisilbegrepet i to kriterier, må de to elementene likevel «ses i sammenheng», og underlegges en samlet vurdering.¹³⁹

¹²⁹ Thue (2002) s. 575.

¹³⁰ Cordes/Stenseng/Lenda (2010) s. 308.

¹³¹ NOU 2014:1 s. 178 og Prop.107 L (2017-2018) s. 265.

¹³² Thue (2002) s. 510.

¹³³ Thue (2002) s. 47.

¹³⁴ Frantzen (2002) s. 253, Cordes/Stenseng/Lenda (2010) s. 312, Thue (2002) s. 510, Prop.107 L (2017-2018) s. 267.

¹³⁵ Rt. 1995 s. 1415 og RG 1950 s. 474. Frantzen påpeker imidlertid at uttalelsene om domisilprinsippet i førstnevnte avgjørelse ikke hadde betydning for resultatet, mens sistnevnte avgjørelse kun dreide seg om de familieformuerettslige spørsmålene, og ikke de arverettslige, jf. Frantzen (2002) s. 253. Han hevder derfor at regelen ikke er «bindende fastslått gjennom rettspraksis».

¹³⁶ Thue (2002) s. 63-64.

¹³⁷ Thue (2002) s. 62-63.

¹³⁸ Bruzelius (2014) s. 313.

¹³⁹ Thue (2002) s. 79.

For å oppnå domisil i et land, må vedkommende for det første *de facto være bosatt* i dette landet. Dette objektive kriteriet forutsetter en «*ffysisk tilstedeværelse*» i landet.¹⁴⁰ Det stilles ikke noe varighetskrav til denne tilstedeværelsen, det er nok for å oppfylle kriteriet at man er i landet.¹⁴¹

For det andre må vedkommende ha *en intensjon til å forbli* i landet.¹⁴² Dette innebærer et varighetskrav, i den forstand at vedkommende må se for seg at han eller hun skal bli boende der varig, og ikke bare ha det som et forbigående oppholdssted. Men det at man ser for seg å bli værende i landet er ikke ensbetydende med å tenke at man skal bli der for godt. At man en gang i fremtiden har tenkt til å slå seg ned i et annet land er ikke til hinder for at kriteriet er oppfylt. Har man derimot «konkrete planer om å flytte videre, eller tilbake, innen en viss kortere tid», vil man ikke oppnå domisil i det nye landet.¹⁴³ Dette vil typisk gjelde personer som har et tidsbegrenset arbeidsoppdrag der.¹⁴⁴ Poenget er, som Thue fremhever, «at man vil ha det landet man flytter til som sitt hjemland».¹⁴⁵

Det må understrekes at varighetskravet altså ikke krever en faktisk varig tilstedeværelse. Domisil kan erverves øyeblikkelig når personen ankommer landet, forutsatt at den tilstrekkelige hensikten om å bli boende der foreligger.¹⁴⁶

Når det skal vurderes hvorvidt det foreligger en slik hensikt om å bli varig boende i landet, er målet å finne ut hva vedkommende har forestilt seg. Slike subjektive vurderinger kjenner vi igjen blant annet fra strafferettens skyldkrav, og på samme måte som i strafferetten vil bevismessige problemer gjøre seg gjeldende også her. Det vil derfor være nødvendig å «legge vesentlig vekt på hvordan situasjonen objektivt må bedømmes, altså hvordan slike faktiske forhold vanligvis utvikler seg».¹⁴⁷ Av objektive momenter trekker Arvelovutvalget blant annet frem personens boligsituasjon, arbeidsforhold og familieforhold, samt at en intensjon om å bli boende i «rundt fem år eller mer» vil være nødvendig for at varighetskravet skal være oppfylt.¹⁴⁸

3.2 Ny arvelov

3.2.1 Innledende bemerkninger

De nye reglene for verneting og lovvalg vil bli behandlet i henholdsvis punkt 3.2.2 og 3.2.3. Siden «vanlig bosted» blir den nye tilknytningsfaktoren både for verneting og lovvalg, og

¹⁴⁰ Thue (2002) s. 69.

¹⁴¹ Thue (2002) s. 70.

¹⁴² Thue (2002) s. 69.

¹⁴³ Gaarder/Lundgaard (2000) s. 137.

¹⁴⁴ Gaarder/Lundgaard (2000) s. 137.

¹⁴⁵ Thue (2002) s. 76.

¹⁴⁶ Thue (2002) s. 101.

¹⁴⁷ Gaarder/Lundgaard (2000) s. 137.

¹⁴⁸ NOU 2014:1 s. 175.

dermed skal tolkes likt,¹⁴⁹ vil den nærmere redegjørelsen for hvordan «vanlig bosted» skal tolkes gjøres samlet i punkt 3.3.

3.2.2 Internasjonal skiftekompetanse

Norske domstolers internasjonale skiftekompetanse er nå blitt lovfestet i § 85 første ledd i den nye arveloven. Bestemmelsen lyder:

«Hvis ikke noe annet følger av overenskomst etter § 82, kan det kreves skifte for norsk skiftemyndighet når arvelateren ved sin død hadde sitt vanlige bosted i Norge.»

Når loven trer i kraft vil norske skiftemyndigheter altså kunne behandle skifte av dødsbo når avdøde på død tidspunktet hadde «sitt vanlige bosted» i Norge. Bestemmelsen endrer dermed tilknytningsfaktoren for verneting fra arvelaters siste «domisil»/«prosessuelt bosted», jf. punkt 3.1.1.2, til «vanlig bosted». Tilknytningsfaktoren gjøres dermed lik den som følger av artikkel 4 i EUs forordning om arv.

Vernetingsregelen i § 85 første ledd gjelder dersom «ikke noe annet følger av overenskomst etter § 82». Faller saken innenfor anvendelsesområdet til den nordiske konvensjonen om arv og dødsboskifte, jf. punkt 1.2.2.2, er det konvensjonens regler som skal anvendes på rettsforholdet.

Hadde arvelater ikke sitt «vanlige bosted» i Norge ved sin død, er utgangspunktet at norske skiftemyndigheter ikke kan behandle arveoppgjøret. Etter paragraf 85 annet ledd kan «formue i Norge» likevel skiftes her, forutsatt at det «ikke kreves skifte i den staten der [arvelater] hadde sitt vanlige bosted». Skifte må da «begjæres av en person som nevnt i § 127», og det kreves at skiftemyndigheten kommer til at det er «hensiktsmessig» at skifte gjennomføres i Norge, jf. § 85 annet ledd første punktum. Videre kan norsk skiftemyndighet «[p]å samme vilkår» behandle skifte av «formue i utlandet» hvis «arvelateren var norsk statsborger eller ved sin død hadde alminnelig verneting i Norge», jf. § 85 annet ledd annet punktum.

I Skiftelovutvalgets forslag til lov om dødsboskifte § 1-4 ble det foreslått å benytte avdødes sist faste bosted, forstått som domisil, som tilknytningsfaktor. Domisil ble foreslått som tilknytningsfaktor dels for å gjøre denne lik tilknytningsfaktoren som fulgte av den ulovfestede lovvalgsregelen, jf. punkt 3.1.2, og dels for at regelen skulle «samsvare med andre lands regler om skiftestedet», hvor en «hovedtendens synes å være at skiftet skal foregå i det landet der arvelateren hadde bosted», selv om dette varierte mellom prosessuelt bosted, vanlig bosted og domisil blant landene.¹⁵⁰

¹⁴⁹ Prop.107 L (2017-2018) s. 269.

¹⁵⁰ NOU 2007:16 s. 167.

Hverken Arvelovutvalget eller departementet fulgte opp Skiftelovutvalgets forslag om domisil som tilknytningsfaktor, og endret denne til «vanlig bosted».¹⁵¹ Dette har sammenheng med EUs forordning om arv kom mellom innstillingen fra Skiftelovutvalget i 2007 og innstillingen fra Arvelovutvalget i 2014. På tidspunktet for Skiftelovutvalgets innstilling var det fortsatt «uvisst om det vil bli vedtatt felles regler og hvilket innhold de eventuelle felles reglene vil få».¹⁵² Dessuten var det bare spørsmålet om internasjonal skiftekompetanse Skiftelovutvalget tok stilling til, ikke lovvalget.

Det er særlig to hensyn som ligger til grunn for valget av «vanlig bosted» som tilknytningsfaktor for å utpeke kompetent skiftemyndighet. I proposisjonen fremhevet departementet for det første at reglene må ivareta hensynet til at sakene som skal behandles av norske skiftemyndigheter har *tilstrekkelig nær tilknytning til Norge*.¹⁵³ I tillegg viste departementet til at de «særlig [hadde] sett hen til reglene i EUs forordning om arv», og at det «[v]ed utarbeidelsen av reglene bør ... legges vekt på *hensynet til internasjonal rettsenhet*»¹⁵⁴ (min uth). Hensynet til rettsenhet ble også trukket frem av Arvelovutvalget som begrunnelse for ikke å følge opp Skiftelovutvalgets forslag om fast bosted/domisil som tilknytningsfaktor for internasjonal skiftekompetanse. Det ble her uttalt at det er «hensiktsmessig å ha samme hovedregel om skiftekompetanse i Norge som i EU-statene», siden man da vil «unngå situasjoner der det ikke kan kreves skifte i noen stat, eller der det kan kreves skifte i flere stater».¹⁵⁵ Skiftelovutvalgets forslag bygget på de samme hensynene, men det internasjonale rettskildebildet så annerledes ut for Skiftelovutvalget i 2007 enn for Arvelovutvalget i 2014.

3.2.3 Lovvalg

3.2.3.1 Hovedregel

Hovedregelen for lovvalg på arverettens område er nå lovfestet i den nye arvelovens § 78:

«Hvis ikke noe annet følger av overenskomst etter § 82, skal arveretten i den staten der arvelateren ved sin død hadde sitt vanlige bosted, anvendes.»

Etter lovens ikrafttredelse vil det være altså være arveretten i den staten der arvelateren hadde sitt siste «vanlige bosted» som kommer til anvendelse på arverettslige spørsmål. Tilknytningsfaktoren for lovvalg endres dermed fra «siste domisil» til «siste vanlige bosted». Hovedregelen for lovvalg i den nye arveloven svarer dermed til hovedregelen i EU-forordningens artikkel 21 første ledd.

¹⁵¹ NOU 2014:1 s. 178 og Prop.107 L (2017-2018) s. 265.

¹⁵² NOU 2007:16 s. 164.

¹⁵³ Prop.107 L (2017-2018) s. 265.

¹⁵⁴ Prop.107 L (2017-2018) s. 265.

¹⁵⁵ NOU 2014:1 s. 178.

Som begrunnelse for lovfestingen uttaler departementet at dette «vil bidra til klargjøring av til dels uavklarte rettsspørsmål og gi større forutberegnelighet».¹⁵⁶ Valg av «vanlig bosted» som tilknytningsfaktor for lovvalget bygger på de samme hensynene som departementet anførte for valget av tilknytningsfaktor for skiftekompetanse,¹⁵⁷ nemlig hensynet til rettsenhet, som igjen sikrer forutberegnelighet. Arvelovutvalget trekker også frem hensynet til forenkling av skiftebehandlingen.¹⁵⁸ Når samme tilknytningsfaktor benyttes for å utpeke kompetent skiftemyndighet og bakgrunnsrett, vil norsk arverett som hovedregel anvendes når skiftebehandlingen skjer i Norge.¹⁵⁹

Kommer unntaket i § 85 annet ledd, som omtalt over i punkt 3.2.2, til anvendelse, vil det etter § 78 være retten i landet der avdøde hadde sitt «siste vanlige bosted» som utgjør bakgrunnsretten.¹⁶⁰ Norske skiftemyndigheter vil da måtte anvende utenlandsk rett, med mindre arvelater har foretatt et aktivt lovvalg til fordel for norsk rett der dette er tillatt etter retten i bostedslandet.

3.2.3.2 *Ingen lovfesting av unntak basert på «nærmeste tilknytning». Avvik fra EUs forordning om arv*

I EU-forordningen er det oppstilt et unntak fra regelen om at det er arvelaters siste vanlige bosted som er avgjørende for lovvalget. Unntaket følger av artikkel 21 annet ledd:

«Fremgår det undtagelsesvis af alle sagens omstendigheder, at den afdøde på dødstidspunktet havde en klart tættere tilknytning til en anden stat end den, hvis lov vil finde anvendelse i henhold til stk. 1, er det loven i denne anden stat, der skal anvendes på arven.»

Det følger av bestemmelsen at loven i et annet land enn der arvelater hadde sitt siste vanlige bosted skal komme til anvendelse, hvis arvelater etter en konkret helhetsvurdering må anses å være klart nærmere tilknyttet dette landet. Dette er en vurdering tilsvarende den som gjøres etter den individualiserende metode. Det samme unntaket er også inntatt i artikkel 2 annet ledd i den nordiske konvensjonen om arv og dødsboskifte.

I den nye arveloven er det ikke inntatt en tilsvarende unntaksregel. Som begrunnelse pekte Arvelovutvalget på at allerede hovedregelen, som det også vil bli vist i punkt 3.3, gir «en viss

¹⁵⁶ Prop.107 L (2017-2018) s. 269.

¹⁵⁷ Prop. 107 L (2017-2018) s. 269 der det vises tilbake til punkt 35.2.5 i proposisjonen.

¹⁵⁸ NOU 2014:1 s. 179.

¹⁵⁹ NOU 2014:1 s. 179.

¹⁶⁰ Prop.107 L (2017-2018) s. 312.

fleksibilitet».¹⁶¹ Etter utvalgets syn ville et slikt unntak innebære «en langt mer uklar og skjønnsmessig regel» enn bare å la arvelaters vanlige bosted være avgjørende.¹⁶² Med tilslutning til Arvelovutvalgets begrunnelse mente departementet at det «ikke er hensiktsmessig å lovfeste et unntak basert på «nærmeste tilknytning»».¹⁶³

At det her avvikes fra reglene i forordningen kan anses uheldig ut fra hensynet til rettsenhet. Det kan nok vanskelig sies at dette vil gå ut over forutberegneligheten i den forstand at ingen belager seg på at en slik unntaksregel vil komme til anvendelse. Mer problematisk er imidlertid at uteblivelsen av unntaket vil kunne medføre at tilknytningsfaktoren «vanlig bosted» får et annet innhold her enn i EU. Ved å anse tilknytningsfaktoren som fleksibel nok til at et unntak basert på «den nærmeste tilknytning» ikke er nødvendig, oppstår det en fare for at «vanlig bosted» kan bli tolket for vidt.

Unnlatelsen av å lovfeste unntaket er blitt kritisert av Korsnes, ut fra at en slik unnlatelse vil gjøre at domstolene blir avskåret fra å bidra i regelutviklingen av norsk internasjonal privatrett på arverettens område.¹⁶⁴ Hun sikter her til den form for regelutvikling som ble gjort i Irma Mignon-dommen, det vil si utvikling av nye faste lovvalsregler, i motsetning til rettsanvendelsen etter den individualiserende metode. Det kan imidlertid diskuteres om unntaket som følger av forordningen er det samme som den form for regelutvikling som Irma Mignon-dommen er et eksempel på. Mot dette kan det innvendes at unntaksregelen i forordningen etter sin ordlyd er utformet med sikte på å sikre konkret rimelighet i det individuelle tilfellet, uten at resultatet behøver å oppstille noen faste kriterier for senere anvendelse. En anvendelse av unntaksregelen i forordningen vil kunne være så konkret at den ikke vil være et eksempel til etterfølgelse. Ut fra den nyere rettspraksisen fra Høyesterett som det er vist til i punkt 2.5, må det legges til grunn at det i norsk internasjonal privatrett ikke åpnes for en slik unntaksadgang. Unnlatelsen av å lovfeste en slik unntaksregel vil derfor ikke innebære en endring av gjeldende norsk internasjonal privatrett på arverettens område.

3.3 Det nærmere innholdet av tilknytningsfaktoren «vanlig bosted»

3.3.1 Begrepets bakgrunn

«Vanlig bosted» er ikke et nytt begrep i den internasjonale privatreten. Begrepet har sin opprinnelse i det franske begrepet «résidence habituelle», som stammer fra Haagkonferansene for internasjonal privatrett tidlig på 1900-tallet.¹⁶⁵ Den engelske oversettelsen «habitual residence» ble tatt i bruk i 1965 etter at USA ble medlem av Haagkonferansen og engelsk ble

¹⁶¹ NOU 2014:1 s. 179.

¹⁶² NOU 2014:1 s. 179.

¹⁶³ Prop.107 L (2017-2018) s. 269.

¹⁶⁴ Korsnes (2019) punkt 3.2.

¹⁶⁵ Thue (2002) s. 94.

ett av de offisielle språkene.¹⁶⁶ Tilknytningsfaktoren ble til som en kompromissløsning mellom landene som bygget på statsborgerskapsprinsippet, og de som bygget på domisilprinsippet.¹⁶⁷ I tillegg var denne tilknytningsfaktoren ønskelig for å «unngå usikkerheten i domisilbegrepet».¹⁶⁸ Tilknytningsfaktoren har siden midten av forrige århundre blitt stadig mer utbredt i konvensjoner så vel som i lovgivning.¹⁶⁹ Det nyeste tilskuddet på det internasjonale planet der «habitual residence» benyttes som tilknytningsfaktor, er EUs forordning om arv.

3.3.2 Hvordan skal «vanlig bosted» tolkes?

3.3.2.1 Ingen definisjon

Det er ikke gitt noen definisjon på «vanlig bosted» i den nye arveloven, hvilket heller ikke er gjort for «habitual residence» i EUs forordning om arv eller for «résidence habituelle» i Haagkonvensjonene.¹⁷⁰ Når det gjelder unnlåtelsen av å definere begrepet i Haagkonvensjonene, har bakgrunnen for dette vært at «begrepet skal være fleksibelt og ikke preget av juridisk-tekniske definisjoner».¹⁷¹ Departementet trakk også frem begrepets egenskap av å være fleksibelt, og fant det «heller ikke hensiktsmessig å definere begrepet i den nye loven om arv og dødsboskifte».¹⁷² En definisjon i arveloven ville være ønskelig for å tydeliggjøre de sentrale kriteriene i begrepet, men uten en tilsvarende definisjon i EU-forordningen ville dette ha virket imot formålet om harmonisering med reglene i forordningen. Det kan godt tenkes at en slik definisjon etter hvert ville komme i utakt med utviklingen av de tilsvarende reglene i forordningen.

Som Kvisberg påpeker når det gjelder fastleggelsen av barns habitual residence etter Haagkonvensjonen 1980 og Haagkonvensjonen 1996, vil manglende definisjon av begrepet medføre en risiko for at «det ikke blir noen konsekvent og enhetlig tolkning av begrepet».¹⁷³ For å motarbeide avvikende tolkninger av tilknytningsfaktoren blant medlemslandene, er det i fortalen til EU-forordningen gitt enkelte *retningslinjer* for hvordan begrepet skal tolkes.¹⁷⁴ Disse har ingen autoritativ vekt, men vil likevel være av særlig betydning for tolkningen.¹⁷⁵

¹⁶⁶ Thue (2002) s. 95.

¹⁶⁷ Zhang (2018) s. 175.

¹⁶⁸ Thue (2002) s. 93.

¹⁶⁹ Thue (2002) s. 95.

¹⁷⁰ Thue (2002) s. 96.

¹⁷¹ Kvisberg (2009) s. 131.

¹⁷² Prop.107 L (2017-2018) s. 265.

¹⁷³ Kvisberg (2009) s. 131.

¹⁷⁴ For 650/2012/EU fortalepunkt 23 og 24.

¹⁷⁵ Pamboukis (2017) s. 114.

3.3.2.2 Konkret helhetsvurdering

Hvor avdøde hadde sitt siste vanlige bosted skal ifølge proposisjonen avgjøres etter en «konkret og samlet vurdering av ulike faktorer».¹⁷⁶ At det skal foretas en konkret helhetsvurdering følger også av forordningens fortalepunkt 23, hvor det fremgår at det ved fastleggelsen av «det sædvanlige oppholdssted» skal foretas en «*samlet vurdering* af afdødes livsomstændigheder i årene forud for dødsfaldet og på dødstidspunktet *under hensyn til alle relevante, faktiske forhold*» (min uth). Også etter Haagkonvensjonene skal habitual residence «fastsettes ved en konkret vurdering av faktum i hver enkelt sak».¹⁷⁷

3.3.2.3 Vurdering av faktiske forhold

Gjenstand for helhetsvurderingen er de *faktiske forhold* rundt bosettingen,¹⁷⁸ hvor det avgjørende er den «*nåtidige* fastheten i bosettingsforholdet».¹⁷⁹ Spørsmålet er hvor avdøde «faktisk har bodd «til vanlig»».¹⁸⁰ Her vises den sentrale forskjellen mellom «vanlig bosted» og «domisil», nemlig at det ikke kreves at avdøde hadde en intensjon om å bli varig boende i landet for å oppfylle kriteriene til vanlig bosted.¹⁸¹ Dette innebærer at for eksempel innvandrere med oppholdstillatelse, men som venter på en mulig bosettingstillatelse, likevel vil kunne få vanlig bosted i landet i denne tidsperioden. Derimot vil usikkerheten knyttet til hvorvidt bosettingstillatelse blir gitt eller ikke, utelukke erverv av domisil.¹⁸²

I utgangspunktet legger tilknytningsfaktoren «vanlig bosted» opp til en rent objektiv vurdering. En persons intensjoner kan likevel spille en viss rolle ved fastsettelsen av vanlig bosted/habitual residence, men tillegges langt mindre betydning enn ved fastsettelsen av domisil.¹⁸³ Samtidig er intensjonsmomentet her av en annen karakter. Mens det ved domisilvurderingen er den fremtidige bosettingen som er det sentrale, er det her intensjonen knyttet til den nåtidige bosettingen som er avgjørende.¹⁸⁴

3.3.2.4 Momenter i vurderingen

Selv om lokaliseringen av arvelaters siste vanlige bosted beror på en konkret vurdering av de faktiske forholdene, er det utviklet en rekke momenter som kan vektlegges i vurderingen. EU-domstolen har gjennom sin tolkning av «habitual residence» i andre forordninger utpenslet visse

¹⁷⁶ Prop.107 L (2017-2018) s. 314.

¹⁷⁷ Kvisberg (2009) s. 129.

¹⁷⁸ Prop.107 L (2017-2018) s. 314, For 650/2012/EU fortalepunkt 23 og Thue (2002) s. 100-101.

¹⁷⁹ Thue (2002) s. 101.

¹⁸⁰ Prop.107 L (2017-2018) s. 314.

¹⁸¹ Prop.107 L (2017-2018) s. 265.

¹⁸² Thue (2002) s. 101.

¹⁸³ Zhang (2018) s. 182.

¹⁸⁴ Zhang (2018) s. 182.

kjernekriterier.¹⁸⁵ Flere av disse momentene er kommet til uttrykk i de nevnte fortalepunktene i EUs arveforordning.

Utgangspunktet er at en person vil ha sitt vanlige bosted i den staten der han eller hun må anses å ha «sentrum for sine livsinteresser».¹⁸⁶ I arveforordningens fortalepunkt 24 uttrykkes dette som «centeret for den pågældendes families livsudfoldelse og den pågældendes sociale liv befandt sig». Med livsinteresser forstås blant annet familie, arbeid og det sosiale livet utover dette.¹⁸⁷ Som regel vil det ikke være vanskelig å fastslå hvor en persons livsinteresser er sentrert.¹⁸⁸ For mange vil imidlertid ens livsinteresser ikke befinne seg i ett og samme land. Et eksempel her vil være en person som i utgangspunktet bor og har sin familie i Norge, men som arbeider for eksempel i Tyskland i flere år. I slike tilfeller vil vedkommende ha to bosteder. Det samme gjelder studenter som studerer i utlandet. Disse personene vil ofte etablere et sosialt liv i landet de arbeider eller studerer. Uttrykket «sentrum for sine livsinteresser» tilsier da at det er i landet der *hovedtyngden* av interessene kan lokaliseres som vil være personens vanlige bosted.

I forordningens fortale legges det til grunn at tilknytningen til det aktuelle landet må være «nær og stabil».¹⁸⁹ Det stilles her et krav om en viss varighet, fordi det vil ta noe tid å opparbeide den fastheten som må til for å kunne kalle bosettingen stabil. Dette innebærer at selv en person som åpenbart har forlatt sitt tidligere land for godt, for eksempel ved å ha solgt alt han eller hun eide der og tatt familien sin med seg, og har en klar intensjon om å bli boende i det nye landet, ikke vil kunne få vanlig bosted i dette landet før det har gått noe tid. Personen må opparbeide seg en tilstrekkelig stedlig tilknytning før han eller hun kan bli underlagt landets arverett. Domisil ville derimot kunne blitt ervervet umiddelbart i en slik situasjon, jf. punkt 3.1.2.

Det kan ikke gis noen eksakt angivelse av hvor lang tid et opphold må ha for å oppfylle varighetskravet. De omtrentlige rammene kan imidlertid skisseres. EU-domstolen har i forbindelse med fastleggelsen av barns habitual residence etter Brussel II bis-forordningen uttalt at «in order to distinguish habitual residence from mere temporary presence, the former must as a general rule have a certain duration which reflects an adequate degree of permanence».¹⁹⁰ En rent fysisk tilstedeværelse er altså ikke tilstrekkelig. I den andre enden kan det ikke kreves en varighet av den lengde som det kreves en intensjon om å ha for å oppnå domisil, jf. punkt 3.1.2. Cordes/Stenseng/Lenda antar at habitual residence befinner seg et sted mellom faktisk opphold og domisil.¹⁹¹ Tidsbegrensede opphold i et land kan utgjøre en persons

¹⁸⁵ Pamboukis (2017) s. 113.

¹⁸⁶ Prop.107 L (2017-2018) s. 265.

¹⁸⁷ Pamboukis (2017) s. 115.

¹⁸⁸ Odersky (2015) s. 68.

¹⁸⁹ For 650/2012/EU fortalepunkt 23.

¹⁹⁰ Sak C-497/10 Barbara Mercredi v Richard Chaffe punkt 51.

¹⁹¹ Cordes/Stenseng/Lenda (2010) s. 140.

vanlige bosted, også når tidsbegrensningen er helt klart for vedkommende.¹⁹² Arvelovutvalget uttalte at «ikke ethvert midlertidig opphold i en stat medfører at personen har fått vanlig bosted der», og la til grunn at for eksempel et studieopphold på inntil et år ikke vil være tilstrekkelig.¹⁹³ Bosetter en person seg i et land med en intensjon om å være der i 2-3 år, vil dette ifølge Frantzen være lenge nok til at personen etter hvert vil få sitt vanlige bosted der, men ikke lenge nok til å oppfylle hensiktskravet i domisilbegrepet.¹⁹⁴

Ifølge Pamboukis innebærer kravet om stabilitet at en persons «habitual residence» vil være der hvor han eller hun «returns from travelling or residing abroad for professional reasons (even for long periods of time)».¹⁹⁵ Hvis det er familie og barn han eller hun vender hjem til og bor med mellom oppholdene i det andre landet, vil dette stedet ifølge Pamboukis være «predominant for determining the habitual residence of a person having his place of business or employment elsewhere».¹⁹⁶ Selv om personen tilbringer mesteparten av tiden i et annet land, og kanskje bare er hjemme hos familien noen helger med jevne mellomrom, vil han eller hun likevel måtte anses å ha sitt vanlige bosted der familien og barna holder til.¹⁹⁷

Etter forordningens fortalepunkt 24, vil det i tilfeller som nevnt over hvor personen vekselvis skifter bosted, være relevant å se hen til om han eller hun har statsborgerskap eller har alle sine viktigste eiendeler i ett av disse landene. Det samme gjelder i tilfeller der personen flytter mellom ulike land uten tilstrekkelig varighet eller stabilitet i noen av dem. De to momentene ville i så fall være en «særlig faktor» i helhetsvurderingen.¹⁹⁸

3.4 Vurdering av den nye tilknytningsfaktoren

3.4.1 Fordeler ved tilknytningsfaktoren «vanlig bosted»

3.4.1.1 Like regler for verneing og lovvalg som i EU

At vi nå får like hovedregler om valg av verneing og lovvalg som i de aller fleste medlemslandene i EU styrker forutberegneligheten og vil lette mobiliteten mellom Norge og EU-landene. Hensynet til rettsenhet ble som nevnt i punkt 3.2.2 og punkt 3.2.3.1 fremhevet både av departementet og Arvelovutvalget som en av de viktigste grunnene for valget av vanlig bosted som tilknytningsfaktor. Hensynet til rettsenhet bør anses å være det sterkeste argument for valget av «vanlig bosted» som tilknytningsfaktor.

¹⁹² Thue (2002) s. 101.

¹⁹³ NOU 2014:1 s. 176.

¹⁹⁴ Frantzen (2002) s. 181.

¹⁹⁵ Pamboukis (2017) s. 114.

¹⁹⁶ Pamboukis (2017) s. 116.

¹⁹⁷ Pamboukis (2017) s. 117.

¹⁹⁸ For 650/2012/EU fortalepunkt 24.

Det kan imidlertid stilles spørsmålstegn ved hvilke land det bør tilstrebes rettsenhet med. Som Arvelovutvalget påpeker, kommer ikke innvandringen bare fra EU-landene, men en stor del kommer også fra land som både geografisk og kulturelt ligger fjernt fra Norge.¹⁹⁹ Lovvalgsreglene kan se annerledes ut i land som for eksempel Pakistan, Eritrea, Syria, Afghanistan og Somalia. Det kan derfor argumenteres for at blikket bør rettes også utenfor EU når lovvalgsregler skal utarbeides.²⁰⁰ Det er likevel innvandringen fra EU-landene og Norden som er av størst omfang, hvilket gjør at det er disse landene det i første rekke bør søkes å oppnå rettsenhet med.

3.4.1.2 Bedre tilpasset dagens forhold og arvelaters forventninger

Utviklingen går som nevnt i retning av en stadig økende mobilitet mellom landene. Det er blitt enklere, og dermed vanligere, å flytte utenlands i forbindelse med jobb eller studier. Utenlandsoppholdene vil da ofte være av midlertidig karakter. De færreste som har denne typen opphold i utlandet vil trolig ha noen klar formening om hvor de skal bo på sikt. På grunn av kravet til hensikt om å bli varig boende, passer domisilbegrepet ikke like godt inn i et moderne samfunn hvor mobiliteten over landegrensene skjer hyppig og uten langsiktig planlegging.²⁰¹

Det må antas at det i de fleste tilfeller vil være i samsvar med en persons forventninger at arveoppgjøret skjer etter retten i landet der han eller hun faktisk bor og lever sitt daglige liv, selv om personen ikke har noen intensjon om å bli varig boende der. Siden alt annet ved ens daglige liv reguleres av retten der man bor til vanlig, er det naturlig at også dette landets arverett kommer til anvendelse.

3.4.1.3 Vanlig bosted er lettere å fastslå enn domisil

Ved at det ikke kreves hensikt om å bli varig boende for å oppnå vanlig bosted i Norge, vil det bli lettere for domstolene å ta stilling til om arvelater hadde sitt siste vanlige bosted her. Som det fremheves i proposisjonen kan kravet til hensikt «være vanskelig å bevise og derfor utfordrende å praktisere».²⁰² Selv om domisilvurderingen i stor grad vil måtte basere seg på objektivt konstaterbare fakta, jf. punkt 3.1.2, vil denne vurderingen og den som skal foretas for å fastlegge vanlig bosted ha to vidt forskjellige utgangspunkter, nemlig fremtidig og nåtidig fasthet i bosetningsforholdene. Jo vanskeligere en tilknytningsfaktor er å anvende, desto større blir faren for at de ulike landene tolker og praktiserer tilknytningsfaktoren forskjellig, hvilket var tilfellet blant EU-landene som tidligere anvendte domisilbegrepet.²⁰³ At vurderingen blir lettere å foreta for domstolene vil bidra til enhetlige tolkninger på tvers av landene,²⁰⁴ og dermed

¹⁹⁹ NOU 2014:1 s. 177.

²⁰⁰ Korsnes (2019) s. punkt 2.

²⁰¹ Kvisberg (2009) s. 129.

²⁰² Prop.107 L (2017-2018) s. 265.

²⁰³ Max Planck Institute for Comparative and International Private Law (2010) s. 601.

²⁰⁴ Max Planck Institute for Comparative and International Private Law (2010) s. 605.

styrke hensynet til rettsenhet. I tillegg vil det også ha både prosessøkonomiske fordeler, og det vil bidra til å sikre riktige resultater.

3.4.2 Svakheter ved tilknytningsfaktoren «vanlig bosted»

3.4.2.1 *Gir lite forutsigbarhet for arvelater*

Tilknytningsfaktoren «vanlig bosted» legger opp til en konkret helhetsvurdering av de faktiske omstendighetene. Som nevnt i punkt 3.3.2.4, går vurderingen ut på å finne frem til det landet der arvelater må anses å ha hatt sitt «sentrum for livsinteresser». Dette vurderingskriteriet åpner i praksis for en form for nærmeste tilknytning-vurdering, hvilket gjør at denne vurderingen ligger nært opp til den som skal foretas etter den individualiserende metode.

Det kan imidlertid ikke settes likhetstegn mellom de to vurderingene, da «vanlig bosted», i motsetning til prinsippet om den nærmeste tilknytning, er og forblir et tilknytningskriterium, selv om den legger opp til en skjønsmessig vurdering. I tillegg antyder de nevnte retningslinjene visse rammer for vurderingen av arvelaters vanlige bosted. Vurderingen som skal foretas etter den individualiserende metode er derimot ubegrenset med hensyn til hvilke momenter som kan vektlegges, og kan dermed lede til at en annen tilknytning enn arvelaters vanlige bosted vil være avgjørende.

Det er likevel klart at vurderingen av hvor arvelater har sitt vanlige bosted, i likhet med vurderingen som foretas etter den individualiserende metode, vil være omfattende og skjønsmessig. Den bryter dermed med den internasjonaltprivatrettslige metodens forutsetninger om klare og entydige tilknytningsfaktorer, jf. punkt 2.4.5.

Fordelen med en så fleksibel tilknytningsfaktor er at den vil være godt egnet til å utpeke den retten som i størst mulig grad vil samsvare med arvelaters forventninger. Dette vil imidlertid bare være en fordel der arvelaters vanlige bosted er så åpenbart at han eller hun ikke vil være i tvil om hvilken rett som skal komme til anvendelse, eller i de tilfellene der arvelater ikke er klar over lovvalgsspørsmålet og heller ikke har foretatt eller ønsker å foreta noen testamentsdisposisjoner som står i fare for å bli rokket ved av et uforventet skifte av arvestatutt. Derimot blir tilknytningsfaktoren problematisk for personer som ønsker å foreta visse testamentsdisposisjoner, men hvor usikkerheten rundt bosettingen gjør at testamentdisposisjonene står i fare for ikke å kunne bli realisert som følge av de konkurrerende landenes materielle arverett. De som har satt seg inn i reglene, som regel ved hjelp av en advokat, vil bli konfrontert med den uforutsigbarheten som ligger i at lovvalget beror på dommerens skjønn.

En måte å bøte på den uforutsigbarheten som hefter ved tilknytningsfaktoren vanlig bosted/habitual residence, vil være å gi arvelater en mulighet til selv å bestemme hvilket lands arverett som skal komme til anvendelse ved arveoppjøret. Dette er tema i det følgende.

4 Arverettslig partsautonomi

4.1 Innledende bemerkninger

Begrepet partsautonomi brukes ofte synonymt med avtalefrihet. I en internasjonalprivatrettslig sammenheng er en slik forståelse for snever. Partsautonomien er, i internasjonalprivatrettslig forstand, «en lovvalgsregel, og dens virkning er å utpeke bakgrunnsretten».²⁰⁵ Som nevnt i punkt 2.6.1, fortrenger den utpekte bakgrunnsretten andre lands preseptoriske regler, noe vanlig avtalefrihet ikke kan gjøre. Med *arverettslig partsautonomi* forstås muligheten for arvelater til å velge et annet arvestatutt enn det som utpekes etter den objektive lovvalgsregelen.

Partsautonomien har en sentral plass i den internasjonale privatretten. Den gjelder som hovedregel for lovvalg på kontraktsrettens område,²⁰⁶ og det kan argumenteres for at det i norsk internasjonal privatrett også gjelder en begrenset partsautonomi for lovvalg for erstatning utenfor kontrakt, lik den som følger av Roma II-forordningen²⁰⁷ artikkel 14.²⁰⁸ For EU-landene som deltar i EUs justissamarbeid har EU-forordningen om arv nå åpnet for en begrenset partsautonomi på arverettens område. Før forordningen trådte i kraft var det i de fleste EU-landene ikke tillatt med arverettslig partsautonomi.²⁰⁹

Selv om man finner igjen partsautonomien på flere andre rettsområder i internasjonalprivatrettslig sammenheng, skiller den arverettslige partsautonomien seg ut ved at den ofte vil være underlagt vesentlig større begrensninger enn for eksempel den man har på kontraktsrettens område. Dette har å gjøre med at det her er andre hensyn gjør seg gjeldende. Hvilke hensyn som ligger til grunn for, og hvilke som taler imot partsautonomi på arverettens område, vil bli nærmere redegjort for i punkt 4.4 ved vurderingen av reglene som er gitt i den nye arveloven.

4.2 Rettsstillingen frem til ny arvelov trer i kraft

På arverettens område har det tradisjonelt ikke vært adgang for arvelater til å foreta et lovvalg.²¹⁰ En slik valgadgang har ikke vært lovregulert, og domstolene har ikke tatt stilling til spørsmålet.²¹¹

²⁰⁵ Cordero-Moss (2013) s. 199.

²⁰⁶ Cordero-Moss (2013) s. 204.

²⁰⁷ Europa-Parlamentets og Rådets forordning (EF) Nr. 864/2007 af 11. juli 2007 om lovvalgsregler for forpligtelser uden for kontrakt (Rom II-forordningen).

²⁰⁸ Cordero-Moss (2013) s. 346-347.

²⁰⁹ COM (2005) 65 s. 6.

²¹⁰ Frantzen (2002) s. 271.

²¹¹ Frantzen (2002) s. 301.

Det har skjedd en utvikling fra det tradisjonelle utgangspunktet ved at det i teorien har blitt argumentert for at arvelater bør gis en viss adgang til å bestemme hvilket lands rett som skal regulere arven. Både Frantzen og Giertsen har uttrykt seg positive i denne retning, og legger til grunn at en slik valgdgang må bygge på reelle hensyn.²¹² Frantzen anser også hensynet til forutberegnelighet som «et av de mest tungtveiende argumenter for å akseptere partsautonomi».²¹³

Juridisk teori er imidlertid ikke enstemmig. Thue har gitt uttrykk for motsatt standpunkt, nemlig at partsautonomi må anses utelukket, og begrunner dette med at «[I]ex domisilii er såpass sikker sedvanerett at avvik krever lovgivning».²¹⁴ Thue stiller seg likevel åpen for å godta lovvalg til fordel for norsk rett foretatt av norske borgere bosatt i land som tillater arverettslig partsautonomi.²¹⁵ Dette er, som Thue påpeker, et spørsmål om aksept av renvoi, noe han også argumenterer for at bør aksepteres ved konflikt mellom domisilprinsippet og statsborgerprinsippet.²¹⁶

Hvorvidt partsautonomi er tillatt eller ikke på arverettens område må anses som uklart etter gjeldende rett.²¹⁷ Forutsatt at arvelater *har* en mulighet til selv å bestemme anvendelig rett, vil det være usikkert hvilke rettsordninger arvelater kan velge mellom.²¹⁸

4.3 Ny arvelov

4.3.1 Hovedregel

I den nye arveloven er det blitt lovfestet en begrenset partsautonomi. Regelen følger av § 79 første ledd, og lyder slik:

«En arvelater kan bestemme at retten til arv etter ham eller henne skal avgjøres etter arveretten i den staten der han eller hun er eller har vært statsborger. Et slikt lovvalg er likevel ikke gyldig hvis arvelateren er norsk statsborger ved dødsfallet.»

Utgangspunktet er, som redegjort for i punkt 3.2.3.1, at det er loven i landet hvor avdøde hadde sitt siste vanlige bosted som kommer til anvendelse. Bestemmelsen i § 79 første ledd første punktum gir arvelater en rett til selv å bestemme at et annet lands arverett skal regulere arven etter ham eller henne. Begrensningen ligger i at det bare er arveretten i landet der arvelater «er

²¹² Frantzen (2002) s. 307-313 og Giertsen (1995) s. 312.

²¹³ Frantzen (2002) s. 308.

²¹⁴ Thue (2002) s. 553.

²¹⁵ Thue (2002) s. 554.

²¹⁶ Thue (2002) s. 510.

²¹⁷ Nesvik (2014) s. 56 og Frantzen (2002) s. 271.

²¹⁸ Prop.107 L (2017-2018) s. 267.

eller har vært statsborger» som kan velges som arvestatutt. Arvelater kan med andre ord velge mellom å la norsk arverett komme til anvendelse, da ved ikke å foreta seg noe lovvalg, eller ved et aktivt lovvalg bestemme at arveretten i landet hvor han eller hun er statsborger skal regulere arven. Har arvelater statsborgerskap i flere land, kan han eller hun fritt velge hvilket av disse landenes arverett som skal komme til anvendelse.²¹⁹

I proposisjonen begrunner departementet valgadgangen med tre hensyn, nemlig forutberegnelighet for arvelater, hensynet til at personer med vanlig bosted i Norge kan ha «en sterkere kulturell tilknytning til et annet land», samt hensynet til internasjonal rettsenhet.²²⁰

Ved å la regelen omfatte arveretten ikke bare i den staten arvelater *er* statsborger, men eventuelt i den staten vedkommende *har vært* statsborger, sikrer man, som departementet fremhever, at «et allerede foretatt lovvalg ikke senere kan bli ugyldig ved at vedkommende mister statsborgerskapet i den aktuelle staten».²²¹

Tilsvarende hovedregel og begrensning som den som følger av § 79 første ledd første punktum, følger av EU-forordningens artikkel 22 og den nordiske konvensjonens artikkel 3.

4.3.2 Særuntak i den nye arveloven

I den nye arvelovens § 79 første ledd annet punktum gjøres det unntak fra hovedregelen om begrenset partsautonomi. Det følger av bestemmelsen at et lovvalg «ikke er gyldig» dersom arvelater «er norsk statsborger ved dødsfallet». Bestemmelsen utelukker dermed personer med vanlig bosted i Norge og som har fått norsk statsborgerskap fra å foreta et lovvalg til fordel arveretten i et annet land han eller hun er eller har vært statsborger. Et lovvalg foretatt *før* arvelater er blitt norsk statsborger, vil være gyldig helt frem til norsk statsborgerskap blir tildelt. Når dette skjer vil lovvalget automatisk miste sine virkninger.

Unntaket avviker både fra EU-forordningen og den nordiske konvensjonen, som ikke har noen tilsvarende regel. Denne særnorske begrensningen av partsautonomien kom inn i lovforslaget etter innspill fra Oslo Byfogdembete, som blant annet anførte at det vil være «særlige utfordringer knyttet til det forhold at norske domstoler skal dømme etter fremmed rett», og at «[d]et å skaffe seg kunnskap om ulike lands rettsregler, i særdeleshet de land som ligger fjernt fra vår rettstradisjon, vil være ressurskrevende».²²² Departementet sluttet seg til innspillet, og uttalte at «[b]egrunnelsen for valgretten slår ikke til i samme grad når arvelateren har en så sterk tilknytning til Norge», og la til grunn at det også vil være «ønskelig å begrense de tilfellene der

²¹⁹ NOU 2014:1 s. 180.

²²⁰ Prop.107 L (2017-2018) s. 269.

²²¹ Prop.107 L (2017-2018) s. 312.

²²² Prop.107 L (2017-2018) s. 268.

norske domstoler må anvende utenlandsk rett».²²³ Logikken i begrunnelsen synliggjøres når den ses i sammenheng med et av de bærende hensyn som ligger til grunn for den arverettslige partsautonomien, nemlig at arvelater skal kunne velge retten i det landet som står ham eller henne nærmest. Har arvelater fått norsk statsborgerskap, er tanken at hans eller hennes tilknytning til Norge er så sterk at det, med Oslo byfogdembetes ord, «ikke vil være urimelig å eliminere retten til å velge arveretten i den andre staten».²²⁴

Det særnorske unntaket kan anses uheldig ut fra hensynet til rettsenhet og forutberegnelighet. Det kan tenkes at en tysk statsborger som hyppig flytter mellom ulike EU-land i testament har foretatt et lovvalg til fordel for tysk rett i den hensikt å skape forutsigbarhet med hensyn til hvilket lands rett som skal regulere arven etter henne. De siste årene hun lever har hun sitt vanlige bosted i Norge. Som nevnt vil et foretatt lovvalg automatisk bli ugyldig dersom testator blir norsk statsborger. Får personen norsk statsborgerskap like før hun dør, vil arven plutselig ikke lenger bli regulert av den retten hun hadde forventet at skulle komme til anvendelse.

4.3.3 Formkrav

4.3.3.1 Testaments form

Som følge av at de materielle arverettslige reglene varierer i større eller mindre grad fra land til land, vil et lovvalg ofte kunne medføre endringer i arvingers rettigheter. Et aktivt lovvalg må derfor anses som en dødsdisposisjon, hvilket gjør at en bestemmelse om lovvalg krever testaments form.²²⁵ At en bestemmelse om lovvalg krever testaments form følger nå også direkte av § 79 annet ledd i den nye arveloven:

«Lovvalget skal være uttrykkelig og i testaments form.»

Bestemmelsen i den nye arveloven § 80, som med noen få forenklinger viderefører bestemmelsene i arveloven §§ 54 og 59,²²⁶ regulerer lovvalg for formkrav til testamenter. Bestemmelsene legger til grunn at selv om disposisjonen ikke oppfyller formkravene som følger av de øvrige bestemmelsene i loven, vil den likevel være gyldig dersom den oppfyller formkravene i de land som pekes ut av alternativene som listes opp i bestemmelsen. Formålet med regelen er at færrest mulig testamenter skal måtte kjennes ugyldige på grunn av formfeil.²²⁷

²²³ Prop.107 L (2017-2018) s. 269.

²²⁴ Prop.107 L (2017-2018) s. 268.

²²⁵ Frantzen (2002) s. 310.

²²⁶ NOU 2014:1 s. 180.

²²⁷ Frantzen (2002) s. 311.

4.3.3.2 Klarhetskrav

Ved tolkningen av testamenter er målet å klarlegge hva testator har ment, jf. arveloven § 65. Bestemmelsen i § 65 er videreført i den nye arveloven § 57. Utgangspunktet om at testamenter skal tolkes subjektivt er begrunnet i formålet med testasjonsfriheten, nemlig at arvelater selv skal kunne velge hvem arven skal gå til.²²⁸ Av den grunn må det ved tolkningen av et testament «være et betydelig rom ... til å tilpasse det forholdene ved arvelaterens død».²²⁹ Dette innebærer at det er mange forhold som kan tas i betraktning når man skal ta stilling til hva som har vært testators vilje.

Det følger imidlertid av § 79 annet ledd i den nye arveloven et lovvalg skal være «uttrykkelig». Spørsmålet er om dette klarhetskravet innebærer at lovvalget må stå svart på hvitt i testamentet, eller om det er mulig å innfortolke et konkludent lovvalg i testamentet.

Tilfeller hvor lovvalget fremgår direkte av formuleringene i testamentet vil ligge i kjernen av hva ordet «uttrykkelig» omfatter. Kravet vil derfor klart være oppfylt når det står i testamentet at statsborgerlandets rett skal anvendes på arveoppgjøret. Bestemmelsen om at lovvalget må fremgå uttrykkelig er gitt av retts tekniske hensyn. Arvelovutvalget uttalte at «[f]ormålet med å kreve at rettsvalget må være uttrykkelig, er å skape sikkerhet for at arvelateren har foretatt et bevisst valg med hensyn til hvilken stats rett som skal anvendes».²³⁰

Ordlyden utelukker imidlertid ikke at et lovvalg kan fremgå indirekte av testamentets bestemmelser. Hensynet til å klarlegge testators vilje taler for at det bør være mulig å akseptere et konkludent lovvalg dersom det foreligger tilstrekkelige holdepunkter i testamentets bestemmelser for at testator har ment å foreta et lovvalg. Frantzen stiller seg åpen for at de retts tekniske hensynene vil kunne la seg balansere med dette hensynet, og at det vil være mulig å akseptere et konkludent lovvalg forutsatt at man «stiller strenge krav for å legge til grunn at det likevel er gjort et rettsvalg, når dette ikke fremgår uttrykkelig av testamentet».²³¹

I artikkel 22 annet punkt i EU-forordningen fremgår det direkte at også et konkludent lovvalg aksepteres når det legges til grunn at:

«Lovvalget skal være udtrykkeligt og indeholdt i en erklæring i form af en dødsdisposition *eller fremgå af en sådan dispositions bestemmelser*» (min uth).

²²⁸ Lødrup/Asland (2012) s. 169.

²²⁹ Lødrup/Asland (2012) s. 169.

²³⁰ NOU 2014:1 s. 180.

²³¹ Frantzen (2002) s. 312.

I samme retning bør også forarbeidene til den nye arveloven forstås. Når det gjelder forholdet til den over siterte bestemmelsen i EU-forordningen, refererer riktignok Arvelovutvalget bare til at det her kreves et uttrykkelig lovvalg, og nevner ikke at denne åpner for et konkludent lovvalg.²³² Samtidig uttaler Arvelovutvalget imidlertid at «den nærmere presiseringen av kriteriet må utvikles gjennom rettspraksis og teori og avgjøres konkret»,²³³ hvilket tilsier at andre forhold enn direkte uttalelser om lovvalget må kunne tas i betraktning.

Selv om det etter dette bør antas at det vil være en viss adgang til å akseptere et konkludent lovvalg, er det usikkert hva som skal til for at dette skal aksepteres. I Arvelovutvalgets innstilling legges det til grunn at hverken språket testamentet er skrevet på, eller om testamentet inneholder generelle termer som særeie eller felleseie, vil være tilstrekkelig til å fastslå at arvelateren har foretatt et bevisst valg om hvilket lands rett som skal komme til anvendelse.²³⁴ At testamentet er skrevet på det språket som snakkes der arvelater er statsborger, kan ha sin bakgrunn i at han eller hun ikke behersker språket i bostedslandet like godt. Og som Frantzen påpeker, vil en bruk av fremmede formuleringer og termer ikke nødvendigvis bety at arvelater har ment å foreta et lovvalg til fordel for den fremmede retten, men kan like gjerne komme av at han eller hun på testasjonstidspunktet har tatt det for gitt at det er denne retten som skal regulere arven.²³⁵ Det kan ikke argumenteres med at arvelater i en slik situasjon ville ha foretatt et lovvalg dersom han eller hun hadde vært klar over muligheten til dette, da hverken bestemmelsen i den nye arveloven eller bestemmelsen i EU-forordningen gir grunnlag for å akseptere et såkalt hypotetisk lovvalg.

Selv om de over nevnte momentene ikke i seg selv vil være tilstrekkelige til å fastslå at arvelater har foretatt et lovvalg, vil de i samspill med andre momenter kunne utgjøre tilstrekkelig grunnlag for å anse et lovvalg å være foretatt av arvelater. Avgjørelsen av om det foreligger et konkludent lovvalg beror på en konkret helhetsvurdering av det enkelte tilfellet.²³⁶ Selv om språket testamentet er skrevet på i utgangspunktet er en svak indikator på hva arvelater har tenkt med hensyn til lovvalg, kan dette stille seg annerledes for eksempel dersom arvelater behersket språket i statsborgerlandet og bostedslandet like godt.²³⁷ Taler flere andre momenter i samme retning, kan det at testamentet er skrevet på språket der arvelater er statsborger få større vekt enn det ellers ville ha hatt.

²³² NOU 2014:1 s. 180.

²³³ NOU 2014:1 s. 180.

²³⁴ NOU 2014:1 s. 180.

²³⁵ Frantzen (2002) s. 312.

²³⁶ Stamatiadis (2017) s. 232.

²³⁷ Stamatiadis (2017) s. 232-233.

Et moment som trekkes frem som særlig tungtveiende, er når lovbestemmelser i den fremmede retten fremgår av testamentet. I EU-forordningens fortale står det at «[e]t lovvalg *kan anses for at fremgå af en sådan dødsdisposition, når den afdøde f.eks. i sin disposition har henvist til specifikke bestemmelser i loven i det land, hvor vedkommende var statsborger, eller på anden vis har nævnt denne lov*»²³⁸ (min uth.). Selv om dette vil være et moment av stor betydning i vurderingen, vil samme innvending som nevnt over, nemlig at arvelater kan ha trodd at det var denne retten som etter de objektive reglene skulle komme til anvendelse, også gjøre seg gjeldende her. Andre forhold bør derfor trekke i samme retning.

Som det fremgår av det som til nå er sagt, utelukker ikke bestemmelsen i § 79 annet ledd i den nye arveloven et konkludent lovvalg. Terskelen for dette er imidlertid streng. At det her *bør* stilles strengere krav enn det som gjelder ved testamentstolkning ellers har gode grunner for seg. Graden av beskyttelse gjenlevende ektefelle og pliktdelsarvinger nyter kan variere i betydelig grad fra land til land. At helt andre regler skal anvendes, vil ofte kunne få langt større konsekvenser for arveoppgjøret enn det som normalt vil være tilfellet ved tolkning av testamentsdisposisjoner. Når dommeren skal ta stilling til hvilken rett han eller hun skal anvende, er det helt vesentlig at det ikke rår noen tvil om testator har ment å foreta et lovvalg eller ikke.²³⁹ Ved å åpne for at et lovvalg kan følge implisitt av tolkningen av et testamente, vil usikkerheten knyttet til en slik tolkning kunne medføre at dommeren anvender en annen rett enn det som var forutsatt av arvelater.

4.3.3.3 Kunnskapskrav

Arvelater kan i testament begrense gjenlevende ektefelles eller samboers legalarverett ned til minstearven. Også gjenlevendes rett til å sitte i uskifte kan innskrenkes, forutsatt at avdøde ikke har livsarvinger.²⁴⁰ Et testament som innebærer slike begrensninger vil imidlertid bare være gyldig dersom gjenlevende ektefelle eller samboer har fått kunnskap om testamentet før testators død, med mindre varsling var umulig eller etter forholdene urimelig vanskelig. Regelen følger av arveloven § 7 første punktum hva gjelder ektefeller, og § 28 b annet ledd første punktum og § 28 c tredje ledd første punktum for henholdsvis samboerarv og samboeruskifte. Bestemmelsene er videreført i ny arvelov § 10 første ledd og § 17 for henholdsvis ektefellearv og ektefelleuskifte, og § 12 annet ledd og § 33 for henholdsvis samboerarv og samboeruskifte. Hensynet som ligger til grunn for regelen er at gjenlevende skal kunne ha mulighet til å treffe mottiltak, for eksempel opprette eller endre eget testament som ikke begunstiger ektefellen eller samboeren.²⁴¹

²³⁸ For 650/2012/EU fortalepunkt 39.

²³⁹ Lagarde (2015) s. 129.

²⁴⁰ Lødrup/Asland (2012) s. 374-375.

²⁴¹ Utkast (1962) s. 98.

Det er gitt en tilsvarende bestemmelse i § 79 tredje ledd i den nye arveloven, som kommer til anvendelse når arvelater har foretatt et lovvalg:

«En ektefelles eller samboers arverettigheter etter denne loven kan begrenses ved et lovvalg etter første ledd bare hvis han eller hun har fått kunnskap om lovvalget før arvelaterens død. Vilkåret om at ektefellen eller samboeren må ha fått kunnskap om lovvalget, gjelder ikke hvis det var umulig eller urimelig vanskelig å varsle ektefellen eller samboeren om lovvalget.»

En bestemmelse om lovvalg vil utløse det samme behovet for gjenlevende ektefelle eller samboer til å gjøre seg kjent med testamentet som når en alminnelig bestemmelse begrenser arve- eller uskifteretten.²⁴² Det samme hensynet som er nevnt over vil gjøre seg gjeldende med samme styrke her. Uskifteinstituttet finner vi bare igjen i Danmark og Island, hvilket innebærer at et lovvalg i de aller fleste tilfeller vil utelukke gjenlevendes rett til å sitte i uskifte.²⁴³ I tillegg vil andre lands rettsordninger kunne ha andre regler om minstearv, noe som gjør at gjenlevendes rettsstilling vil kunne være enda mer utsatt ved et lovvalg enn ellers. Det vil imidlertid kunne tenkes at internasjonalt preseptoriske regler eller ordre public-innsigelsen her vil komme til anvendelse.

Det må antas at kunnskapskravet i § 79 tredje ledd skal forstås likt som i de over nevnte bestemmelsene i gjeldende arvelov.²⁴⁴ Praksis knyttet til disse bestemmelsene vil derfor være relevant ved tolkningen av § 79 tredje ledd.

En viktig side ved regelen i § 79 tredje ledd er at den sikrer arverettighetene til samboere med felles barn på lik linje med ektefeller. I mange land har samboere ingen arverett. Et lovvalg til fordel for et land der samboere ikke har arverett, vil innebære et stort rettighetstap for gjenlevende samboer.²⁴⁵ Innenfor anvendelsesområde til den nordiske konvensjonen om arv og dødsboskifte er samboeres arverettigheter allerede sikret gjennom § 76 annet ledd i gjeldende arvelov.

Konsekvensen av at kunnskapskravet ikke er oppfylt er at lovvalget ikke får virkninger overfor gjenlevende ektefelle eller samboer dersom det begrenser hans eller hennes rett til arv eller uskifte.²⁴⁶ Arvelaters lovvalg faller således ikke bort i sin helhet, og vil fortsatt være gyldig for det som ellers står igjen av arven.²⁴⁷

²⁴² NOU 2014:1 s. 180.

²⁴³ NOU 2014:1 s. 180.

²⁴⁴ Fredwall (2017).

²⁴⁵ Fredwall (2017).

²⁴⁶ Fredwall (2017).

²⁴⁷ Prop.107 L (2017-2018) s. 313.

4.4 Vurdering av valgadgangen i den nye arveloven

4.4.1 Fordeler ved arverettslig partsautonomi

4.4.1.1 *Partsautonomi styrker forutberegneligheten for arvelater*

Ved at den nye arveloven åpner en mulighet til å velge at statsborgerlandets arverett skal komme til anvendelse fremfor norsk arverett, kan arvelater sikre seg forutsigbarhet med hensyn til arveoppgjøret. Arvelaters behov for forutberegnelighet er et av de viktigste hensynene for å tillate partsautonomi på arverettens område.²⁴⁸

Det kan tenkes flere situasjoner der arvelater vil ha et behov for en slik valgmulighet. Partsautonomi vil være aktuelt både der lovvalgsreglene er harmoniserte og der de ikke er det. Innenfor EU og nordiske arv- og dødsbokkonvensjonen vil lovvalgsreglene i samtlige land, med unntak av de som ikke er omfattet av forordningen, peke ut retten i landet der avdøde hadde sitt siste vanlige bosted/habitual residence som bakgrunnsrett. Som det er blitt fremhevet tidligere, byr tilknytningsfaktoren vanlig bosted/habitual residence på en del utfordringer med hensyn til forutberegneligheten. Tilknytningsfaktoren legger opp til en skjønnsmessig helhetsvurdering. Vurderingen skal være konkret og skal ta hensyn til alle omstendigheter ved arvelaters bosetting. Sett i lys av den mobiliteten vi ser i dag, hvor et økende antall personer flytter til andre land opptil flere ganger i løpet av livet, vil landet tilknytningsfaktoren utpeker derfor lett kunne endres. Har en person relativt nylig flyttet til et av disse landene, eller hyppig flytter mellom to eller flere av dem, kan det være uklart hvilket land han eller hun kan sies å ha sitt vanlige bosted. I andre tilfeller vil arvelater på testasjonstidspunktet ikke ha en klar oppfatning av hvor han eller hun vil bo i fremtiden.²⁴⁹ I slike situasjoner vil man ha et behov for å avklare hvilket lands rett som vil komme til å regulere arven. Ved at det åpnes for man kan foreta et aktivt lovvalg til fordel for retten i statsborgerlandet, vil det være mulig å «etablere stabilitet rundt sitt eget personalstatutt på arverettens område».²⁵⁰

Også der forum- og lovvalgsreglene i de aktuelle landene ikke er harmoniserte, vil arvelater ha et behov for forutberegnelighet. Har arvelater sitt vanlige bosted i Norge ved sin død, men er statsborger i et land der lovvalgsreglene lar statsborgerskap være avgjørende for lovvalget, vil spørsmålet om hvilken rett som kommer til anvendelse på arveoppgjøret i fravær av et aktivt lovvalg fra arvelater bero på i hvilket land skiftebehandlingen finner sted.

4.4.1.2 *Partsautonomi som korrigeringsmetode for å finne den nærmeste tilknytning*

Det er ikke alltid at den rettsordningen som utpekes etter den objektive lovvalgsregelen samsvarer med de forventninger arvelater har med hensyn til arven. Mangfoldet av tilknytningskriterier på arverettens område blant landene – statsborgerskap, siste domisil og

²⁴⁸ Frantzen (2002) s. 308.

²⁴⁹ NOU 2014:1 s. 179.

²⁵⁰ Fredwall (2013) s. 62.

siste vanlige bosted – viser at det ikke er lett å fastsette én gang for alle hvilken tilknytningsfaktor som vil samsvare med arvelaters forventninger. Som EU-kommisjonen uttrykker det i Grønnboken om arv og testamente, så finnes det på arverettens område «ingen kriterier, der ikke også har ulemper», og at det uansett hvilket kriterium man opererer med, så vil dette i «bestemte situasjoner ikke [være] særlig velegnet i lyset af, hvad de personer, der er involveret i arvesagen, med rimelighed kan forvente».²⁵¹

Arvelater vil kunne føle seg kulturelt og sosialt nærmere tilknyttet et annet land enn der han eller hun har sitt vanlige bosted, til tross for at dette har vært ansett som «sentrum for arvelaters livsinteresser», jf. punkt 3.3.2.4. Enkelte vil ha konkrete planer om å returnere til landet de er statsborgere i, selv om dette kan ligge et stykke frem i tid. En kan for eksempel tenke seg en polsk håndverker som jobber i Norge i en del år, men som ikke etablerer seg i samme grad som andre ville gjort, da det hele tiden ligger en forutsetning om å returnere til Polen så snart økonomien tillater det. Personer i en slik situasjon vil trolig ikke føle seg så sterkt tilknyttet Norge at det faller dem naturlig at arveretten her skal gjelde for dem, selv om de anses å ha sitt vanlige bosted her.

Når det i den nye arveloven åpnes for at arvelater kan velge statsborgerskapslandets arverett, vil det bli mulig å korrigere lovvalget dersom arvelater føler de har en sterkere tilknytning til statsborgerlandet enn til Norge. Selv om presumsjonen er at det vil være landet der personen har sitt vanlige bosted som står han eller henne nærmest, er det, som Jänträ-Jareborg uttrykker det, «arvlåtaren själv som bäst kan bedöma, vilken rättsordning successionen efter honom (henne) bör vara underkastad».²⁵²

Av de over nevnte eksemplene er det bare i de sistnevnte tilfellene - innvandringstilfellene - det kan tas stilling i norsk rett. Forutsetningen for valgetten er, som departementet påpeker i proposisjonen, at arvelater ved sin død hadde vanlig bosted i Norge.²⁵³ Hvis dette ikke er tilfellet, kommer de norske arvereglene ikke til anvendelse, jf. § 78. Hvorvidt norske borgere i utlandet kan velge norsk arverett som arvestatutt, avhenger av om retten i landet de oppholder seg i enten aksepterer partsautonomi (noe som vil være tilfellet om de oppholder seg i en medlemsstat i EU som er bundet av arveforordningen), eller operer med statsborgerprinsippet (hvor vi da trolig vil godta renvoi²⁵⁴).

²⁵¹ COM (2005) 65 final s. 3-4.

²⁵² Jänträ-Jareborg (1989) s. 205-206.

²⁵³ Prop.107 L (2017-2018) s. 269.

²⁵⁴ Thue (2002) s. 510-511.

4.4.1.3 Koordinering av lovvalget for familieformueretten og arveretten

En annen konsekvens av at det åpnes for en begrenset partsautonomi på arverettens område, er at det vil bli mulig for den enkelte å sikre at familieformueretten og arveretten reguleres av samme lands rett. Som det ble nevnt i punkt 2.4.3, forekommer det at rettslige ordninger, som for eksempel uskifte, blir kvalifisert ulikt fra land til land. Som Fredwall påpeker, vil det være uheldig dersom det ikke er mulig å la reglene om ektefellers formuesordning og retten til arv og uskifte kunne reguleres av samme lands rett, siden disse ofte vil være «nøye avstemt».²⁵⁵

Ved at det i en del tilfeller nå vil bli mulig gjennom et aktivt lovvalg å sørge for at familieformueretten og arveretten reguleres av samme lands rett, vil man unngå at for eksempel uskifte blir feilkvalifisert. Denne koordineringsmuligheten har vært sett på som en av de viktigste argumentene for å akseptere partsautonomi på arverettens område.²⁵⁶

4.4.2 Innvendinger mot arverettslig partsautonomi

4.4.2.1 Partsautonomi kan føre til et høyere antall gale avgjørelser

Når et annet lands rett utpekes som bakgrunnsrett, enten av de objektive lovvalgsreglene eller i kraft av partsautonomi, har domstolene en plikt etter tvisteloven § 11-3 til å anvende denne retten av eget tiltak.²⁵⁷ At domstolene skal kunne anvende fremmed rett er en grunnleggende forutsetning i den internasjonale privatretten, og følger av rettsdisiplinens system.

Norske domstoler kjenner det norske rettssystemet og norsk rett. Det kan ikke forventes, og heller ikke kreves, at domstolene er kjent med den fremmede retten som lovvalgsreglene har utpekt.²⁵⁸ Som vi skal se i det følgende, vil det lett kunne oppstå problemer når fremmed rett skal anvendes.

Ved at vi nå får lik tilknytningsfaktor for skiftekompetanse og lovvalg, og at det ikke lovfestes et unntak basert på «den nærmeste tilknytning», jf. punkt 3.2.3.2, begrenses tilfellene der norske domstoler må anvende et annet lands arverett. Det vil hovedsakelig være i de tilfellene hvor arvelater har foretatt et aktivt lovvalg i medhold av § 79 i den nye arveloven at domstolene vil måtte anvende fremmed rett. Selv om det på dette tidspunkt er vanskelig å anslå i hvor stor utstrekning valgdgangen kommer til å bli benyttet, vil det, sett i lys av den økende grenseoverskridende mobiliteten, være nærliggende å anta at den gradvis vil bli tatt i bruk i takt med denne mobiliteten. Mye av dens praktiske betydning vi nok avhenge av advokatenes kjennskap til den, da det ikke kan forventes at folk flest vil være klar over regelen. Utfordringene som knytter seg til anvendelsen av fremmed rett gjør seg gjeldende uansett hvordan denne utpekes, men på arverettens område vil det, når den nye arveloven trer i kraft, i praksis være regelen i § 79 som åpner for disse situasjonene.

²⁵⁵ Fredwall (2013) s. 62.

²⁵⁶ Jänträ-Jareborg (1989) s. 206.

²⁵⁷ NOU 2001: 32 B, Rett på sak s. 704-705.

²⁵⁸ Cordes/Stenseng/Lenda (2010) s. 190.

Problemet som gjerne oppstår når et lands domstoler skal anvende et annet lands rett, er at domstolene ikke i tilstrekkelig grad klarer å kartlegge innholdet av den fremmede retten. Domstolen skal etter tvisteloven § 11-3 annet punktum «sørge for et betryggende avgjørelsesgrunnlag for rettsanvendelsen». For at domstolen skal kunne oppfylle denne plikten, åpner bestemmelsen i tvisteloven § 11-3 tredje punktum for at dommeren kan «bestemme at det skal føres bevis om rettsspørsmål, eller tillate parene å føre slike bevis» når «rettsanvendelsen ikke fullt forsvarlig kan belyses på annen måte». Det fremgår av bestemmelsens forarbeider at belysning av fremmed rett vil kunne begrunne denne typen bevisføring.²⁵⁹ Bestemmelsen i tvisteloven § 11-3 tredje ledd gir imidlertid, i motsetning til bestemmelsens forgjenger i tvistemålsloven § 191, ikke adgang til å pålegge partene å innhente informasjon om den fremmede retten, men som det påpekes i forarbeidene «vil partene normalt se seg tjent med å få den fremmede retten klarlagt».²⁶⁰

Utfordringen ved anvendelsen av fremmed rett ligger i at dommeren, ut fra de opplysninger han eller hun får fra advokatene om den fremmede retten, eller selv har innhentet, ikke ser det fulle og hele bildet av hvordan den utenlandske retten skal forstås. Som Frantzen fremhever, kan rettsregler sjelden vurderes isolert, men må «forstås i lys av det aktuelle rettssystemet».²⁶¹ Domstolene skal anvende den fremmede retten lojalt, hvilket innebærer at den fremmede retten skal tolkes og anvendes på samme måte som den blir tolket og anvendt av domstolene i landet den hører hjemme.²⁶² Dette er ingen enkel oppgave. Dersom domstolene har et for snevert utsnitt av rettskildematerialet å forholde seg til, vil det være fare for at rettsanvendelsen blir feilaktig. I tillegg vil det oppstå særlige utfordringer der anvendelsen av den fremmede retten omfatter vurderinger som skal baseres på rimelighet eller andre skjønsmessige kriterier.²⁶³

4.4.2.2 Risiko for omgåelse av preseptoriske regler?

En annen innvending som taler imot å åpne for partsautonomi på arverettens område, er at dette vil gi arvelater en mulighet til å misbruke valgadgangen ved å kunne omgå preseptoriske regler som skal beskytte ektefelle, livsarvinger og kreditorer. I den internasjonale privatretten har det imidlertid ingen betydning for utøvelsen av partsautonomi at partene har en omgåelsesintensjon med hensyn til preseptoriske regler.²⁶⁴ At arveretten er et rettsområde med et større innslag av preseptoriske regler enn på andre rettsområder hvor partsautonomi er tillatt, endrer ikke dette bildet, og er i seg selv ikke et tyngende argument mot partsautonomi.²⁶⁵ Som både Jänträ-

²⁵⁹ Ot.prp. nr. 51 (2004-2005) s. 405.

²⁶⁰ NOU 2001: 32 B, Rett på sak s. 704.

²⁶¹ Frantzen (2010) s. 379.

²⁶² Bogdan (2008) s. 51.

²⁶³ Frantzen (2010) s. 379.

²⁶⁴ Cordero-Moss (2013) s. 230.

²⁶⁵ Jänträ-Jareborg (1989) s. 208.

Jareborg og Frantzen understreker, kan slike tilfeller av misbruk av partsautonomien motvirkes ved å tillate få valgbar rettsordninger, samtidig som internasjonalt preseptoriske regler vil kunne komme til anvendelse, jf. punkt 2.6.2.²⁶⁶

Når valgadgangen i den nye arvelovens § 79 begrenses til arveretten i den staten arvelater er eller har vært statsborger, vil arvelaters muligheter til å drive forum shopping gjennom bruk av partsautonomien bli betraktelig redusert. Jänträ-Jareborg anser en slik begrensning som særlig hensiktsmessig som beskyttelse av livsarvingers pliktandel.²⁶⁷ Hadde det vært mulig å foreta et lovvalg til fordel for arveretten i landet man har sitt vanlige bosted, ville en person kunne bosette seg i et land hvis rett har gunstige eller ingen pliktdelsregler, og dermed «fastlåse» at denne retten skal komme til anvendelse på arveoppgjøret.

Internasjonalt preseptoriske regler vil derimot være bedre egnet til å styrke gjenlevende ektefelles økonomiske sikkerhet.²⁶⁸ For eksempel vil reglene om gjenlevende ektefelles rett til minste arv trolig kunne gripe direkte inn i den fremmede bakgrunnsretten.²⁶⁹

4.4.2.3 Valgadgangen vil kunne føre til utstrakt bruk av ordre public-innsigelsen

Den materielle arveretten farges i stor grad av kulturen i landet den tilhører,²⁷⁰ kanskje mer enn noen annen rettsdisiplin. Dette gjør at det kan være store og grunnleggende forskjeller mellom landenes regulering av arveretten. Når norske domstoler skal anvende en fremmed arverett som er bygget på kulturelle premisser som i større eller mindre grad avviker fra våre egne, vil det lett kunne oppstå situasjoner hvor den fremmede retten kan lede til et resultat som støter an mot «grunnleggende prinsipper i norsk rett», og som dermed er ordre public-stridig, jf. punkt 2.6.2.

Det er ikke helt klart hvilke prinsipper som er av en slik rang ordre public-regelen krever. Av tilfeller der det kan tenkes at ordre public-innsigelsen vil kunne komme til anvendelse, vil for det første være hvor den fremmede retten har regler som helt eller i meget betydelig grad reduserer pliktdelsarven, og ikke har andre mekanismer som gir tilstrekkelig beskyttelse av de arveberettigede.²⁷¹ Videre vil trolig regler som diskriminerer på grunnlag av kjønn, seksuell orientering, sosial klasse eller religion støte an mot vår ordre public.²⁷² For eksempel følger arverettslige regler i mange muslimske land av Koranen, som blant annet bestemmer at bare muslimer har arverett og at døtre arver halvparten så mye som sønner.²⁷³ Siden det er *resultatet*

²⁶⁶ Jänträ-Jareborg (1989) s. 204 og Frantzen (2002) s. 308.

²⁶⁷ Jänträ-Jareborg (1989) s. 204.

²⁶⁸ Jänträ-Jareborg (1989) s. 204.

²⁶⁹ Thue (2002) s. 213.

²⁷⁰ Frantzen (2002) s. 34.

²⁷¹ Contaldi/Grieco (2016) punkt 6-12.

²⁷² Contaldi/Grieco (2016) punkt 15.

²⁷³ Bruzelius (2012) s. 322.

av en anvendt fremmed rett, og ikke den fremmede retten per se, som kan være ordre public-stridig, må ordre public-innsigelsen vurderes konkret i hvert tilfelle.²⁷⁴ Er alle arvingene i eksempelet over muslimer, eller arvelater bare har sønner, vil ikke ordre public-innsigelsen kunne utgjøre et hinder for anvendelsen av disse reglene.²⁷⁵

Ved at det nå åpnes for en valgdgang som tillater å velge statsborgerlandets arverett, vil det, som her forsøkt vist, kunne medføre en utstrakt anvendelse av ordre public-innsigelsen. Som det ble understreket i punkt 2.6.2, vil enhver anvendelse av slike begrensninger av den utpekte bakgrunnsretten innebære en betydelig svekkelse av forutberegneligheten. En arvelater som foretar et aktivt lovvalg i den hensikt å skape forutsigbarhet med hensyn til arveoppgjøret, vil kunne ende opp med det stikk motsatte som følge av at ordre public-regelen kommer til anvendelse.

5 Sluttvurdering

Lovvalgsspørsmålene på arverettens område skiller seg ut som et av de vanskeligere innenfor den internasjonale privatretten.²⁷⁶ Det er, som fremstillingen også har illustrert, flere grunner til dette.

For det første har rettskildesituasjonen vært preget av mange uklarheter.²⁷⁷ Det kan her blant annet trekkes frem usikkerheten knyttet til hvilket bopelsbegrep som følger av skifteloven § 8, eller hvorvidt arvelater etter gjeldende rett kan foreta et aktivt lovvalg.

For det andre er det en del særtrekk ved rettsområdet som gjør det vanskelig å regulere. Et slikt særtrekk er den store variasjonen av tilknytningsfaktorer som i EU ble, og utenfor EU fortsatt blir, benyttet blant de ulike landene, noe som har åpnet for uforutsigbare arveoppgjør og renvoi-problematikk. Et annet særtrekk er vanskeligheten av å utforme en tilknytningsfaktor som peker ut den retten som i størst mulig grad samsvarer med arvelaters *forventninger*, samtidig som den også skal være *forutsigbar* for den som har behov for klarhet med hensyn til hvilken rett som skal komme til anvendelse ved arveoppgjøret.

Ved at det i den nye arveloven lovfestes internasjonalprivatrettslige regler, løses en del av utfordringene som har preget rettsområdet.

²⁷⁴ Thue (2002) s. 184.

²⁷⁵ Frantzen (2012) s. 427.

²⁷⁶ Nesvik (2014) s. 9.

²⁷⁷ Nesvik (2014) s. 9.

For det første vil en lovfesting i seg selv være en stor fordel. Et rettskildebilde som preges av ulovfestede regler er både uoversiktlig og uforutsigbart. Forutberegneligheten er et tungtveiende hensyn, noe som fordrer at lovvalgsregler helst bør gis i lovs form.²⁷⁸

Videre vil det som nevnt være en stor fordel at tilknytningsfaktoren blir den samme for skiftekompetanse og lovvalg, slik at norsk rett som hovedregel skal anvendes der norske domstoler har skiftekompetanse. Dermed vil tilfellene hvor fremmed rett skal anvendes, med de vanskelighetene som dette innebærer, reduseres. I tillegg vil dette gjøre at renvoi-spørsmål sjeldent vil oppstå.²⁷⁹

Den kanskje viktigste nyvinningen ved lovfestingen er at hovedreglene for lovvalget blir de samme som i EU når den nye loven trer i kraft. Dette vil lette mobiliteten over grensene og skape klarhet rundt mange arveforhold. Det gjenstår likevel å se i hvor stor grad de norske domstolene vil følge EU-domstolens tolkninger i årene som kommer, eller om det her vil bli en mer eller mindre avvikende praksis. Med hensyn til den tilnærmingen Høyesterett de senere årene har hatt til lovvalgsspørsmålet, hvor løsningene som har fulgt av EU-retten har vært tillagt stor betydning ved utviklingen av de norske reglene, er det nærliggende å anta at domstolene vil legge seg tett opptil den linjen som vil bli ført i EU.

Som det er blitt redegjort for, kan de nye reglene by på til dels betydelige utfordringer. Den vesentligste svakheten ved den nye tilknytningsfaktoren er uforutsigbarheten den innebærer for personer som har behov for klarhet med hensyn til eget arvestatutt. Den begrensede partsautonomien vil imidlertid langt på vei kunne motvirke denne uforutsigbarheten. Valgadgangen virker derfor som en motvekt for den utilstrekkeligheten som hefter ved den nye tilknytningsfaktoren. Ulempene som valgadgangen igjen medfører, da hovedsakelig vanskelighetene knyttet til anvendelsen av fremmed rett, har vært ansett underordnet behovet for forutsigbarhet for arvelater. Som tidligere vist, har lovgiver til gjengjeld gjort visse grep for å begrense tilfellene hvor norske domstoler må anvende fremmed rett, som å avskjære partsautonomien der arvelater er norsk statsborger, samt unnlattelsen av å lovfeste et unntak basert på «den nærmeste tilknytning». Dette innebærer som nevnt avvik fra EU-forordningen, og kan derfor kritiseres ut fra hensynet til rettsenhet. I denne sammenheng må det trekkes frem en sentral forskjell mellom regelverket i forordningen og det som lovfestes i den nye arveloven. EU-forordningens artikkel 5 og artikkel 6 åpner for at domstolene i et medlemsland hvis lov er utpekt av arvelater i henhold til bestemmelsen i artikkel 22 kan gis jurisdiksjon i saken. Siden Norge ikke er et medlemsland, kan tilsvarende mekanismer for å koordinere forum og bakgrunnsretten ikke gjennomføres her. Det bør derfor kunne forsvares at det i den nye

²⁷⁸ Konow (2006) s. 295.

²⁷⁹ NOU 2014:1 s. 181.

arveloven er laget noen egne mekanismer for på andre måter å demme opp for tilfellene der domstolene må anvende utenlandsk rett, selv om dette går noe på bekostning av rettsenheten.

Som vist kompletterer valgadgangen den nye tilknytningsfaktoren, hvilket gjør at lovvalgsreglene i den nye arveloven som helhet fremstår som en godt egnet løsning for å regulere lovvalget på arverettens område. Samtidig er både tilknytningsfaktoren «vanlig bosted» og muligheten for arvelater til å foreta et aktivt lovvalg særlig fremtidsrettet med tanke på den stadige utviklingen i den geografiske mobiliteten. Det må antas at de nye reglene vil få økt oppmerksomhet og valgadgangen økt anvendelse fremover, om ikke nødvendigvis med én gang så i hvert fall med tiden.

Kildeliste

Juridisk

litteratur/teori

- Bogdan (2008) Bogdan, Michael. *Svensk internationell privat- och processrätt*, 7. utgave, Norstedts Juridik, Stockholm, 2008
- Bruzelius (2012) Bruzelius, Karin M. «Bør det åpnes for bruk av islamske regler om arv i Norge?», *Lov og rett*, Vol 51, nr. 6 (2012) s. 321-322
- Bruzelius (2014) Bruzelius, Karin M. «Domisil/bopel eller vanlig bosted – hvilken tilknytning skal vi kreve?», *Lov og rett*, Vol 53, nr. 6 (2014) s. 313-314
- Contaldi/Grieco (2016) Contaldi, Gianluca og Grieco, Cristina. *The EU Succession Regulation: A Commentary*, Caravaca, Alfonso-Luis Calvo, Davi, Angelo og Mansel, Heinz-Peter (red.), Cambridge Books Online, 2016.
<https://doi.org/10.1017/CBO9781316422311.037>
- Cordero-Moss (2013) Cordero-Moss, Giuditta. *Internasjonal privatrett på formuerettens område*, Universitetsforlaget, Oslo, 2013
- Cordero-Moss (2018) Cordero-Moss, Giuditta. «Utredning om formuerettslige lovvalgsregler», Universitetet i Oslo, (2018),
<https://www.regjeringen.no/contentassets/aa11d98c5c144dac8361c7af7677f303/enpersonutredningen-om-formuerettslige-lovvalgsregler.pdf> [Sitert 08.04.2019]
- Cordes/Stenseng/Lenda (2010) Cordes, Jørg, Stenseng, Laila og Lenda, Peter. *Hovedlinjer i internasjonal privatrett*, 2. utgave, Cappelen Akademisk Forlag, Oslo, 2010
- Frantzen (2002) Frantzen, Torstein. *Arveoppgjør ved internasjonale ekteskap: Studier i norsk internasjonal privatrett med særlig vekt på gjenlevende ektefelles rettsstilling*, Fagbokforlaget, Bergen, 2002

- Frantzen (2010) Frantzen, Torstein. «Anvendelse av utenlandsk rett i norske domstoler», *Lov og rett*, Vol. 49, nr. 7 (2010) s. 371-391
- Frantzen (2012) Frantzen, Torstein. «Bør anvendelse av islamske arveregler kunne velges i Norge? Kommentar til Bruzelius», *Lov og rett*, Vol 51, nr. 7 (2012) s. 424-428
- Fredwall (2013) Fredwall, Katrine Kjærheim. «Nordisk konvensjon om arv og dødsboskifte – til nordisk nytte?», i *Utviklingen i nordisk arverett – tegn i tiden: Nordisk arverettskonferanse 24. oktober 2012*, Nordisk ministerråd, 2013 s. 51-65
- Fredwall (2017) Fredwall, Katrine Kjærheim. «Arv: Nytt kra om kunnskap sikrer samboere ved lovvalg», *Tidsskrift for familierett, arverett og barnevernrettslige spørsmål* Vol. 15, nr. 1 (2017) s. 91-95 (Sisert fra Idunn.no)
- Giertsen (1995) Giertsen, Johan. “Uskifte og lovvalg”, *Tidsskrift for rettsvitenskap* Årg. 108 (1995), s. 261-324
- Gaarder/Lundgaard (2000) Gaarder, Karsten og Lundgaard, Hans Petter. *Gaarders innføring i internasjonal privatrett*, 3. utgave, Universitetsforlaget, Oslo, 2000
- Jänträ-Jareborg (1989) Jänträ-Jareborg, Maarit. *Partsautonomi och efterlevande makes rättsställning: En internationellt-privaträttslig studie*, Skrifter från Juridiska Fakulteten i Uppsala, Iustus Förlag, Uppsala, 1989
- Konow (2006) Konow, Berte-Elen Reinertsen. *Løsørepart over landegrensene*, Fagbokforlaget, Bergen, 2006
- Korsnes (2019) Korsnes, Kristine Helen. (Under publisering), «En kommentar til forslag om rettsvalgsregler på arverettens område». *Festskrift til Hege Brækhus*, 2019
- Kvisberg (2009) Kvisberg, Torunn Elise. *Internasjonale barnefordelingssaker. Internasjonal barne bortføring*, Gyldendal Akademisk, Oslo, 2009

- Lagarde (2015) Lagarde, Paul i Bergquist, Ulf mfl. *EU Regulation on Succession and Wills: Commentary*, Verlag Dr. Otto Schmidt KG, Köln, 2015
- Lødrup/Asland (2012) Lødrup, Peter og Asland, John. *Arverett*, 6. utgave, Gyldendal Juridisk, Oslo, 2012
- Max Planck Institute for Comparative and International Private Law (2010) Max Planck Institute for Comparative and International Private Law. "Comments on the European Commission's Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on jurisdiction, applicable law, recognition and enforcement of decisions and authentic instruments in matters of succession and the creation of a European Certificate of Succession", *The Rabel Journal of Comparative and International Private Law*, hefte 3 (2010) s. 522-720
- Nesvik (2014) Nesvik, Marie. *Forelesningsnotater i internasjonal privatrett: Person-, familie- og arverett (et tillegg til Helge J. Thues bok)*, Privatrettsfondet, Institutt for privatretts skriftserie nr. 195, Oslo, 2014
- Odersky (2015) Odersky, Felix i Bergquist, Ulf mfl. *EU Regulation on Succession and Wills: Commentary*, Verlag Dr. Otto Schmidt KG, Köln, 2015
- Pamboukis (2017) Pamboukis, Haris P. *EU Succession Regulation No 650/2012: A Commentary*, Haris P. Pamboukis (red.), Nomiki Bibliothiki/C.H.Beck/Hart/Nomos, 2017
- Rognstad (2015) Rognstad, Ole-Andreas. «Forelesninger i Rettskildelære, JUS 1211, Våren 2015, Dag 3» [Power Point-presentasjon] (2015), <https://www.uio.no/studier/emner/jus/jus/JUS1211/v15/undervisningsmateriale-rettskildelære/forelesninger-i-rettskildelere-v--15-3.pdf> [Sisert 31.04.2019]
- Stamatiadis (2017) Stamatiadis, Dimitrios. *EU Succession Regulation No 650/2012: A Commentary*, Haris P. Pamboukis (red.), Nomiki Bibliothiki/C.H.Beck/Hart/Nomos, 2017

Thue (2002) Thue, Helge J. *Internasjonal privatrett: Personrett, familierett og arverett*, Gyldendal Akademisk, Oslo, 2002

Zhang (2018) Zhang, Mo. "Habitual residence v. Domicile: A conflict challenge facing American conflict of laws", *Maine Law Review*, Vol. 70 nr. 2, 2018, s. 161-197 (Sitert fra HeinOnline)

Norske rettskilder

Lover

1930 Lov 21. februar 1930 om skifte (skifteloven)

1972 Lov 3. mars 1972 nr. 5 om arv m.m. (arvelova)

2005 Lov 17. juni 2005 nr. 90 om mekling og rettergang i sivile tvister (tvisteloven)

Forarbeider

NUT 1962:2 Utkast til lov om arv

NOU 2001:32 B Rett på sak Lov om tvisteløsning (tvisteloven)

NOU 2007:16 Ny skiftelovgivning

NOU 2014:1 Ny arvelov

Ot.prp. nr. 51 (2004-2005) Om lov om mekling og rettergang i sivile tvister (tvisteloven)

Prop.107 L (2017-2018) Lov om arv og dødsboskifte (arveloven)

Rettspraksis

Rt. 1923 II s. 58

Rt. 1937 s. 888

Rt. 1995 s. 1415

Rt. 1999 s. 1333

Rt. 2009 s. 1537

Rt. 2011 s. 531

HR-2016-1251-A

HR-2017-1297-A

HR-2018-869-A

RG 1950 s. 474

Internasjonale rettskilder

Traktater og EU- forordninger

Amsterdam-traktaten

Amsterdam-traktaten om ændring af traktaten om Den Europæiske Union, traktaterne om oprettelse af De Europæiske Fællesskaber og visse tilknyttede akter (97/C 340/01)

For 650/2012

Europa-Parlamentets og Rådets forordning (EU) nr 650/2012 af 4. juli 2012 om kompetence, lovvalg, anerkendelse og fuldbyrdelse af retsafgørelser vedrørende arv, og om accept og fuldbyrdelse af officielt bekræftede dokumenter vedrørende arv og om indførelse af et europæisk arvebevis

For 864/2007

Europa-Parlamentets og Rådets forordning (EF) Nr. 864/2007 af 11. juli 2007 om lovvalgsregler for forpligtelser uden for kontrakt (Rom II-forordningen)

Haagkonvensjonen om testamentsformer	Convention of 5 October 1961 on the Conflicts of Laws Relating to the Form of Testamentary Dispositions
Luganokonvensjonen	Konvensjon om domsmyndighet og om anerkjennelse og fullbyrdelse av dommer i sivile og kommersielle saker. Lugano, 30. oktober 2007
Nordisk konvensjon om arv og dødsboskifte	Konvensjon mellem Norge, Danmark, Finland, Island og Sverige om arv og dødsboskifte. København, 19. november 1934
Overenskomst mellom Danmark, Finland, Island og Sverige om endring av konvensjonen mellom Norge, Danmark, Finland, Island og Sverige om arv og dødsboskifte	Overenskomst mellom Danmark, Finland, Island og Sverige om endring av konvensjonen mellom Norge, Danmark, Finland, Island og Sverige om arv og dødsboskifte. København, 1. juni 2012

Forarbeider

COM (2005) 65 final	Grønbog om Arv og testamente
COM (2009) 154 final	Forslag til Europa-Parlamentets og Rådets forordning om kompetence, lovvalg, anerkendelse og fuldbyrdelse af retsafgørelser vedrørende arv, og om accept og fuldbyrdelse af officielt bekræftede dokumenter vedrørende arv og om indførelse af et europæisk arvebevis

Rettspraksis

EU-domstolen

Sak C-497/10 Barbara Mercredi v Richard Chaffe	ECLI:EU:C:2010:829
--	--------------------